

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра політичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Кваліфікаційна робота
зі спеціальності 052 - Політологія
освітнього рівня «бакалавр»

студента
IV курсу ОР «бакалавр»
денної форми навчання
Куликов Артем Кирилович

Науковий керівник -
доктор політичних наук,
професор, професор кафедри політології
Обушний Микола Іванович

Допущено до захисту:
Завідувач кафедри _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ.....	7
РОЗДІЛ 2.	
СПЕЦИФІЧНІСТЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНУ ДОБУ.....	16
РОЗДІЛ 3.	
ЕТНОПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ.....	40
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	60

Вступ

Актуальність теми дослідження.

У сучасній дійсності можна спостерігати дві суперечливі тенденції. З одного боку - наявність проголошеної в якості характерної риси постіндустріального суспільства глобалізації, з іншого - вибух етнічності. Етнічні конфлікти давно знайомі людству, оскільки є наслідком об'єктивних процесів зіткнення інтересів, поділу території і відстоювання статусу етнічними групами. Сучасні етнічні та етнополітичні конфлікти мають більш потужний деструктивний потенціал, що загрожує спокійному благополуччю світу.

Тенденції сучасного світового розвитку в сфері суспільно-політичних відносин характеризуються зростанням в ньому значення етнічних факторів, розширенням межі політичної причетності етнонаціональних спільнот. Етнонаціональні меншини посилили свою боротьбу за рівні права та свободи, відбувся процес значної політизації етнічності, який в науці називається теорією “етнополітичного ренесансу”. Всі ці події свідчать про подальше загострення протистояння та конкуренції між владою країн та сучасними етнічними групами, що відбувається через серйозну несумісність культурно-духовних та цивілізаційних моделей поведінки. Ще одним із факторів загострення проблеми стала абсолютизація толерантності у межах міжетнічних стосунків з при цьому одночасним невизнанням раціональної оцінки ролі насильствених дій в конкретних історичних умовах, що провокує нові хвилі екстремізму та сепаратизму, підвищує рівень етнополітичної напруженості в країні.

Подібний розвиток подій в сучасних умовах мають доволі загрозовий характер. Ігнорування проблеми та небажання визнати її як реально існуючу, має всі шанси у найближчому майбутньому набути руйнівного та безнадійного характеру. Адже історія вже має переконливі докази того, що зневажливе сприйняття навіть малих загроз національній безпеці може закінчитися трагічними подіями як для країни, так і для всього світу. Особливо це стосується сфери етнополітичних відносин, в межах

якої майже неможливо досягти повної гармонізації стосунків, зокрема навіть на початкових стадіях конфлікту.

Домінуючим фактором впливу на процес виникнення та розвитку конфлікту в національній сфері являється саме політичний. Саме тому це зазвичай створює ситуацію в якій збігається декілька конфліктів. Наприклад: боротьба в країні за владу породжує значний політичний конфлікт, що діє каталізатором для подальшого розвитку національно-етнічних конфліктів, і зворотна ситуація, коли загострення національно-етнічного конфлікту стає причиною політичного конфлікту.

Сьогочасний досвід політичного врегулювання міжнаціональних суперечок доказує, що даний процес має безсистемний та стихійний характер прояву. У більшості випадків політичне керівництво не має продуманої стратегії і тактики розрішення складних національних та етнічних проблем, що практично завжди створює затяжну кризу. Саме тому найважливішим завданням етноконфліктології є аналіз минулих етнополітичних конфліктів, пошук нових способів розв'язання та найбільш ефективного шляху врегулювання схожих ситуацій, а також уникнення насильницької форми конфліктної поведінки у сучасному суспільстві. Увага на вивчені етнополітичної специфіки конфліктних ситуацій дозволить науковцям виявити фактори, які визначають динаміку розвитку держав, а вивчення причин, генезису та особливостей перебігу етнополітичних конфліктів дасть можливість знайти найбільш ефективні способи і методи врегулювання.

Актуальність теми дослідження також визначається характеристиками сучасного політичного становища, яке склалося на території України, де процес етнізації набув значного зростаючого значення. Пострадянська та посттоталітарна конфліктогеність нашого суспільства зумовила необхідність у глибокому вивченні явища етнополітичного конфлікту, наслідків до яких може призвести ігнорування даної проблеми, а також яке значення для суспільства має недопущення та врегулювання етнополітичних конфліктів. Недостатня увага до етнополітичної проблематики значно призупиняє як розвиток цієї галузі науки, так і вирішення етнополітичних проблем на практиці.

З точки зору теми та проблематики цієї дипломної роботи найбільшого значення набувають праці таких дослідників як Т.Парсонс, Р.Мертон та їх послідовників, які займалися теорією конфлікту та визначали характерні особливості деструктивних та конструктивних рис даного об'єкту дослідження, а також тлумачили конфлікт як соціальну аномалію, відхилення від звичного та нормального розвитку соціуму; ще можна зазначити праці Г.Зіммеля, Р.Дарендорфа, Л.Козера та інших, які виходять із визначення конфлікту як корисного явища.

Серед вітчизняних вчених-політологів можна відзначити роботи І.Кураса, О.Майбороди, М.Обушного, В.Рєбкала, Ю.Римаренка, С.Римарєнка, О.Антонюка, І.Онищенко, В.Євтуха, Л.Нагорної, О.Нельги, М.Пірен. Цінність доробок цих дослідників полягає у сприянні змістовному вивченні явища етнічності, природи міжетнічних відносин, етнокультурних та етнонаціональних факторів державотворення, у зміні звичного уявлення щодо ролі етнічності у політиці, створенні нових методів, на які не вплинула ідеологічна заангажованість, а також у вичерпному усвідомленні сучасних етнополітичних та етнонаціональних проблем.

Втім, незважаючи на помітну активізацію науково-дослідницької діяльності українських вчених з цієї проблеми, значна кількість важливих елементів все ще залишаються недостатньо дослідженими, зокрема, проблема впливу етнополітичних конфліктів на процес розвитку суспільства.

Метою дипломної роботи є політологічний аналіз особливостей сучасних етнополітичних конфліктів та шляхів їх розв'язання.

Мета даного дослідження зумовлює вирішити **такі завдання**:

1. Здійснити глибокий теоретичний аналіз поняття та сутності явища етнополітичного конфлікту;
2. Розглянути природу, причину виникнення та тенденцію розгортання етнополітичних конфліктів;
3. Детально проаналізувати особливості сучасних етнополітичних конфліктів;

4. Визначити основні методи врегулювання етнополітичних конфліктів та їхню специфіку на території пострадянських територій;

5. Сформулювати висновки відповідно зробленого аналізу.

Об'єктом дослідження є етнополітичний конфлікт як суспільне явище.

Предметом дослідження є особливості перебігу та врегулювання етнополітичних конфліктів.

У даній дипломній роботі застосовуються наступні **методи дослідження**, а саме історичний метод - дав змогу розглянути феномен етнополітичного конфлікту в контексті послідовного розвитку людства. Соціологічний метод дозволив з'ясувати вплив етнополітичних конфліктів на політичну сферу суспільства. Біхевіористський метод використано з метою дослідження різнобічної поведінки з різних точок зору, як і окремих особистостей, так і певних етнонаціональних груп.

Теоретико-практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що ця робота у певній мірі сприяє розвитку даної галузі етнополітичної науки та доповнює аналіз особливостей сучасних етнополітичних конфліктів та шляхів їх розв'язання. Подібні роботи сприяють поглибленню уявлень про процеси і тенденції, які мають місце в сучасному українському суспільстві. Матеріали цього дослідження надалі можуть використовуватися під час написання курсів, наукових доробок, курсових та дипломних робіт

Структура роботи. Дипломна робота складається із наступних складових: титульний аркуш, зміст, вступ, основна частина, що складає три розділи та дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел, анотація українською та англійською мовами.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Для початку потрібно проаналізувати поняття етносу, нації, етнічної групи та етнополітичного конфлікту, оскільки ці дефініції є основою даної дипломної роботи і без їх розуміння неможливо в повному об'ємі визначити сутність даного феномену.

Етнос – спільнота, у яку люди об'єднані уявленнями про спільне походження та наявністю культурної спільності – мови, звичаїв, міфів, епосу. Сергій Широкогоров і Макс Вебер визначали етнос, як групу людей, які розмовляють однією мовою, мають спільне походження і традиції. Мова є надзвичайно важливим фактором у житті етносу. Як говорив німецький філософ Мартін Хайдеггер, “мова - це дім буття”. Саме мова об'єднує місцевість, на якій проживає етнос. Наприклад, італійцями можуть вважатися всі громадяни, які думають та говорять на італійській, не зважаючи на країну в якій проживають.

Зазвичай, в джерела походження поняття етносу входить віра в спільних предків. Але так як можливість загального предку важко довести чи спростувати, то в один етнос історично могла вступити будь-яка особа, що вірила в міф про спільне походження з іншими членами цього етносу.

Етнос є неподільною соціальною одиницею, а будь-яка спроба розчленувати його чи змінити хід розвитку його культури та взагалі існування – знищує сам етнос.

Нація – суспільна одиниця, яка виражає політичну єдність індивідів що проживають на території однієї держави. Латинське слово «natio» позначає масу людей, що має загальне територіальне походження. При утворенні нації майже зникає культурна розрізненість між етносом і народом, що утворив державу. Нація - це «плавильний котел», який знищує практично всі форми ідентичності (етнічну, культурну, навіть релігійну) і створює штучне утворення в рамках держави. При утворенні нової нації, як правило, повністю зникає мовна відмінність між етнічними групами, і мова єдиного - найчисленнішого етносу, нав'язується в державі, як єдина для загального використання, тобто стає офіційною державною мовою.

Етнічна група – багатозначне і невизначене поняття в сучасних суспільних науках, таких як етнологія, соціологія, політологія та інші, що застосовується в залежності від контексту ситуації і наукової традиції дослідника. Також потрібно мати на увазі, що існує відмінність між групою, яка заявляє про свою етнічну своєрідність, і групою, своєрідність якої нав'язується їй деякою групою, що займає більш високе політичне положення. В цьому випадку двозначність визначення етнічної групи відображає існування в суспільстві політичної боротьби, що розгортається навколо принципів відкритого або закритого групового членства, що ускладнює процес дефініції. Розглянемо різні значення поняття етнічної групи.

По-перше, термін етнічна група використовують в сенсі субетносу в етнології. В цьому випадку під етнічною групою розуміють регіональну частину будь-якого етносу, що не цілком злилася з ним і має особливості розмовної мови (діалект), культури, побуту, а також особливу самосвідомість і назву (етнонім), чим відрізняється від етнографічної групи. Найбільш типовими прикладами застосування цього значення: гуцули і лемки є етнічними групами українців, мінгрелу і свани – грузинськими.

На даний момент найбільш поширеним значенням терміну етнічна група є його використання для позначення сукупності людей певної національності, які проживають за межами своєї історичної етнічної території в іншому національному середовищі. У цьому випадку чисельність етнічної групи може варіюватися від десятків і сотень до багатьох мільйонів людей, а проживання може бути як дисперсним, так і компактним. При цьому етнічну групу об'єднує не територіальна і економічна, а мовна, культурна, психологічна спільність, а також спільність звичаїв і традицій, самосвідомості етнічної приналежності. Таким чином в сучасному розумінні етнічні групи зазвичай виступають як національні (етнічні) меншини, як частина етносу, яка через деякі причини відділена від ядра етносу і змушена функціонувати поза ним. Відокремлюючи за національно-етнічною, релігійно-общинною, мовною та культурно-побутовою ознакою, такі групи утворюють субетнічні, етноконфесійні, етнолінгвістичні спільності, які з часом починають

претендувати на певний етнополітичний статус, що може привести до конфлікту з домінуючою групою. Узагальнюючи вищесказане, можна позначити і специфічні риси етнічної групи (якісні характеристики):

- 1) Вона не має власних державних утворень і позбавлена правового механізму суверенізації;
- 2) Її члени розселені на великих відстанях один від одного, зберігаючи основні етнічні риси;
- 3) Це спільності людей, відокремлені від свого етносу внаслідок міграції, депортації, зміни кордонів і проживають в інших регіонах.

Іншими (кількісними) її характеристиками є:

- 1) Чисельність населення;
- 2) Тривалість проживання поза споконвічній території (від декількох століть до декількох десятиліть);
- 3) Ступінь національної самоідентифікації;
- 4) Ступінь збереження етнічної мови;
- 5) Ступінь асиміляції.

Етнополітичний конфлікт – боротьба різних соціальних груп, які організуються за етнічним принципом, і цей принцип стає підставою їх ідеологічного і політичного протистояння.

Як справедливо зазначає В.А. Ачкасов, етнополітичні конфлікти здатні поставати в якості конфлікту ідентичностей, оскільки групові інтереси суб'єктів етнополітичного протистояння базуються на етнічній ідентифікації, для членів етнічної спільноти першорядне значення набуває спільність походження, мови, культури і традицій.

“Етнополітичні конфлікти являють собою зіткнення суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси і цінності, пов'язані з досягненням або

перерозподілом політичної влади, визначенням її символів, а також групового політичного статусу і пріоритетів державної політики, в яких етнічні відмінності стають принципом етнічної мобілізації, і по меншій мірі одним із суб'єктів є етнічна група”

Етнополітичний конфлікт в найбільшій мірі проявляється, як правило, в поліетнічних державах. Критерієм поліетнічності вважається показник 5% і більше представників нетитульних етнічних груп. В даний час більшість держав в сучасному світі поліетнічні, так як частка етнічних меншин в складі населення перевищує 10%. Це часто пов'язується з дією двох основних факторів в політичній історії людства: 1) територіальної експансії і/або завоювання і 2) міграційних процесів.

1) Історичний розвиток багатьох держав супроводжувався значною територіальною експансією, розширенням політичних кордонів за рахунок включення нових територій і населяючих їх народів. Подібні етнічні наслідки виникали в результаті завоювань та територіальних анексій, що супроводжували успішні завойовницькі війни. Найбільшою мірою дія цього фактору була характерна для численних імперій, що існували в різні епохи (Австро-Угорська імперія, Російська імперія, Османська імперія та ін.). У ХХ столітті велику роль, особливо в центральній і Східній Європі, зіграли територіальні зміни за підсумками двох світових воєн.

2) Основними мотивами міграцій виступають пошуки фізичної безпеки, порятунку від релігійних і політичних переслідувань або ж прагнення знайти більш сприятливі економічні умови існування на новому місці. Найбільших розмірів міграційні процеси досягли в ХХ столітті в результаті технічного прогресу засобів транспорту (які стали масовими і порівняно недорогими), наслідків політичного насильства, воєн і революцій, а також вкрай нерівномірного міжнародного економічного розвитку. Це призвело до утворення великих за чисельністю груп етнічних меншин, які постійно проживають в приймаючій стороні. Звичайно ж, в історії багатьох країн можна виявити дію не одного, а декількох із зазначених факторів. Практично в будь-якій державі поліетнічність породжує цілий ряд проблем у сфері політики,

наприклад, таких як формування певної моделі політичного співіснування етнічних груп в рамках спільної держави, досягнення балансу в розподілі політичної влади між етнічними групами, врахування специфіки етнічних інтересів у публічній політиці держави та інші. В результаті цього створюється простір для етнічної політики і можливість для виникнення і прояву етнополітичного конфлікту.

Також необхідно відзначити, що неможливість остаточно позбутися від негативних націоналістичних стереотипів разом з характерним для будь-якого динамічно розвиваючого суспільства соціально-економічним розшаруванням, визначає також неминучість виникнення етнічних конфліктів в поліетнічних державах. Тому етнополітичні конфлікти при всій своїй складності, гостроті і неоднозначності не є нечуваними ні для Європи, ні для світу в цілому. Навіть в державах з розвиненою демократичною системою неможливо досягти остаточного примирення незбіжних інтересів етносів, які проживають на їх території. Прикладом цьому служить ситуації в Канаді (проблема Квебека) і Іспанії, а саме в Каталонії і Країні Басків, де конфлікти на етнічному ґрунті вилилися в саму радикальну форму - форму збройної боротьби.

Оскільки територія колишнього СРСР є поліетнічною за складом населення (що характерно і для держав, що виникли на цій території), то фактично будь-який внутрішній конфлікт за своїм змістом (соціально-економічний чи політичний) набуває етнічний відтінок. З іншого боку, тут є достатньо підстав для власне етнічних протиріч, як на особистісному, так і на груповому рівнях. Тому етнічний фактор генерує багато з тих гострих і кризових ситуацій, які виникають у сфері політики, між громадами відносин, відносин між державними і внутрішньодержавними утвореннями.

Внаслідок цього межа між соціальними, політичними та етнополітичними конфліктами дуже розмита і важка для визначення. Наприклад, виступи національних рухів за незалежність в Прибалтиці трактувалися і в СРСР, і за кордоном як один з видів етнічних конфліктів. Однак насправді тут в більшій мірі присутній фактор політичний, тобто прагнення здобути державність однієї етнічної

групою, яка формувала ідею етнонаціоналізму. Етнічний фактор присутній і в боротьбі національних рухів за суверенітет, незалежність автономій в Росії (Татарстан, Чечня).

Відповідно до вищевикладених складнощів, для кращого розуміння етнополітичного конфлікту бачиться необхідним розглянути його поняття і визначити критерії, на підставі яких етнополітичний конфлікт відрізняється від політичного і етнічного конфлікту.

Поняття «політичний конфлікт» і «етнічний конфлікт» використовуються для позначення особливих різновидів соціального конфлікту. Однак критерії виділення кожного з цих видів конфліктів різні. Політичні конфлікти виділяються серед соціальних конфліктів на підставі специфіки тієї сфери, до якої відноситься зміст протиріч між конфліктуєчими сторонами. Акцент ставиться на особливостях предмета спору, тобто на змістовному компоненті конфлікту. Предмет політичного конфлікту складають специфічні ресурси в сфері політики - державна влада, принципи і механізми її розподілу і здійснення, пристрій владних інститутів, політичний статус соціальних груп і т. п. У словнику-довіднику «Введення в політологію» під редакцією В.П. Пугачова дається таке і найбільш поширене визначення політичного конфлікту: «Політичний конфлікт є конкурентна взаємодія, боротьба двох і більше сторін з метою реалізації своїх інтересів у сфері державної влади».

На відміну від політичних конфліктів етнічні конфлікти виділяються не по сфері свого прояву (так як вони можуть зачіпати будь-яку сферу - політичну, економічну, культурну та ін.), а за специфікою сторін трудового конфлікту (суб'єктів конфлікту). По меншій мірі одна з конфліктуєчих сторін представлена етнічною групою, під якою розуміється група що володіє спільною етнічною ідентичністю людей, які визначають свою відмінність від інших груп на основі наявних культурних рис. Звідси випливає, що поняття «етнічний конфлікт» вживається для опису різних внутрішньодержавних конфліктів, які не обов'язково мають суто етнічний характер. Це може бути будь-який спір по важливим політичним, економічним, соціальним,

культурним або територіальним проблемам між двома етнічними групами або між етнічною групою та державою. Більшість конфліктологів спеціально підкреслюють, що етнічність не можна віднести ні до причини етнічного конфлікту, ні до сфери його прояву. Саме існування етнічних відмінностей між групами не є причиною конфлікту. Як зазначає Р. Ставенхаген, етнічний конфлікт охоплює широке коло ситуацій і можна навіть стверджувати, що етнічного конфлікту не існує, так як є соціальний, політичний, економічні конфлікти між групами людей, які ідентифікуються в етнічних категоріях. Ці етнічні характеристики часто маскують інші соціальні інтереси, участь у політичній владі. Але коли етнічні відмінності свідомо чи несвідомо використовуються для розрізнення протистоянь один одному факторів в конфліктній ситуації, тобто стають символами політичної мобілізації, тоді етнічність стає визначальним фактором для природи і динаміки конфлікту.

Відповідно до вищевикладеного етнополітичний конфлікт можна уявити і як особливий різновид етнічного конфлікту (того, який виникає і протікає в сфері політики), і як особливий вид політичного конфлікту (того, в якому принаймні один з суб'єктів представлений етнічною групою). Таким чином, під етнополітичним ми розуміємо конфлікт суб'єктів політики з певним рівнем організованої політичної дії, громадські рухи, масові заворушення, сепаратистські виступи і навіть громадянську війну з метою реалізувати свої інтереси і цінності, пов'язані з досягненням або перерозподілом політичної влади, а також групового політичного статусу і пріоритетів державної політики, в якій етнічні відмінності стають принципом політичної мобілізації і принаймні одним із суб'єктів конфлікту є етнічна група.

Перед тим як аналізувати особливості етнополітичних конфліктів, слід виділити науковців, праці яких найбільше вплинули на розвиток сучасної етноконфліктології як науки. Найвизначнішими вченими у цій сфері можна назвати:

1. Ральфа Дарендорфа - досліджував проблематику соціальних конфліктів та конфліктної моделі суспільства. Найвідоміші твори – “Класова структура і класовий конфлікт”

2. Майборода Олександр – приділяв найбільше уваги етнонаціональним процесам на території України. Найвідоміші твори – “Національна політика як суспільне явище”, “Етнонаціональні процеси в сучасній Україні”.

3. Обушний Микола – детально досліджував проблематику національної ідентичності, її місця та ролі в національному та державотворчому процесі в Україні. Найвідоміші твори – “Етнос і нація: проблеми ідентичності”, “Етнонаціональні процеси в сучасній Україні: досвід, проблеми, перспективи”

4. Римаренко Юрій – зосередив свою увагу на міграційних процесах та проблемах етнодержавства. Найвідоміші твори – “Міграційні процеси в сучасному світі. Світовий, регіональний та європейський виміри”, “Етнос, нація, держава”, “Етнодержавознавство. Теоретико-методологічний аспект”.

Вивчення конфліктів з наявністю політичного і етнічного аспектів йде корінням в історію часів античних, середньовічних і ренесансних філософів, таких як Платон, Арістотель, Макіавеллі і інших, які описували прояви конфліктів через військові дії (Геракліт, Фулідід). Китайський мислитель Конфуцій вважав, що конфлікт - природне явище, породжене нерівністю людей. Майже одночасно з ним аналогічну позицію аргументували давньогрецькі вчені Платон і Арістотель, описуючи пристрій полісів. Відомі мислителі та вчені Т. Гоббс, З. Фрейд, І. Кант вважали, що конфлікт постійно буде присутній в суспільному житті, так як людина схильна до агресії. Однак Ж.Ж. Руссо вважав, що людина не володіє жорсткістю, конфлікт є результатом суспільних процесів. Таким чином, дослідження конфліктів займало і по цей день займає визначальне місце і в політології, і в інших наукових сферах.

На думку британського історика Е. Хобсбаума основний спалах етнополітичних конфліктів припадає на ХХ століття, з початком Першої світової війни і до кінця 1990-х рр.. Очевидно, це було обумовлено складними і неоднозначними світовими політичними процесами, загостренням проблеми національного самовизначення, міжетнічними і міждержавними відносинами, в цілому ґрунтовно вплинули на розвиток більшості етнополітичних конфліктів. Кінець ХІХ - початок ХХ ст. знаменується переосмисленням самої структури, сутності та природи конфлікту.

Конфлікт розглядається вже з наукової точки зору, в рамках соціологічних шкіл, основоположниками яких були О. Конт, К. Маркс, Г. Спенсер, Г. Зіммель, М. Вебер, Е. Дюркгейм та інші. Відбувається трансформація в теорії конфлікту, а також в становленні конфліктологічних наукових знань і уявленнях. Виникає конфліктна парадигма сприйняття навколишнього світу, поступово в масовій свідомості формується переконання, що конфлікт - це природне явище в людському середовищі. У зв'язку з цим можливо вказати на те, що результат, причинно-наслідкові зв'язки цього явища визначає сучасний формат громадських, міжетнічних і міждержавних відносин. Доречне висловлювання американського вченого Д. Елазар, що основною характеристикою епохи постмодерну є етнічне відродження, спрямоване до збереження самоідентичності.

Сучасний етап розвитку суспільства і міжнародних відносин характеризується тим, що класичні міждержавні конфлікти виникають нечасто, їх витісняють різні форми гібридної конфронтації, змінюється і сам склад учасників протиборств. Етнополітичні конфлікти же стають одним з найбільш поширених видів внутрішньодержавних конфліктів і отримують міжнародну проекцію. Вони спрямовані як на боротьбу за владу, так і на досягнення сепаратистських цілей, що ведуть до збільшення кількості невизнаних держав.

Небезпека подібних конфліктів безперечна, так як в деяких випадках деструктивний характер може привести до повного руйнування державних структур, зміни політичного режиму або нестабільності політичної влади. Наприклад, подібна ситуація сталася в Сомалі.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІЧНІСТЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНУ ДОБУ

Особливості етнополітичного конфлікту свідчать насамперед про самоідентифікацію суб'єктів, рушійним і стимулюючим мотивом яких є боротьба за встановлення та піднесення політичної влади, аж до утворення автономії або національної держави.

Об'єктивним чинником розвитку етнополітичного конфлікту є соціальна динаміка етносу в суспільстві, що виявляється у відмінностях між соціально-економічним і культурним статусом етнічної групи. Якщо в будь-якому поліетнічному суспільстві спостерігається існування етнополітичної ієрархії, це тягне за собою зіткнення між етнічними групами, між тими, хто активно нарощує свій політичний потенціал, ресурс і статус, і тими, хто робить спроби стримувати перших.

Американський учений і викладач Вашингтонського університету М. Гектер висунув концепцію «внутрішнього колоніалізму», згідно з якою виділяють три моделі етнополітичного конфлікту.

Перша модель: віддаленість етнічних груп від модернізаційних процесів, що істотно загострює конфліктність.

Друга модель: сприйняття етнічними групами цієї віддаленості і відсутність ефективних центрально-периферійних відносин різних груп.

Третя модель: народження і розвиток етнонаціоналізму.

Однак, безсумнівно, головним чинником загострення етнополітичних конфліктів є відмінність базових інтересів етнічних груп. Багато вчених пов'язують загострення етнополітичних конфліктів з природним розвитком людства. Нерівномірний поступальний рух модернізації в соціальній, економічній та інших сферах породжує гострі конфлікти інтересів і домагань етнічних груп, і, з іншого боку, можливість держави виступати в якості гаранта забезпечення свобод і прав своїх громадян.

У найзагальніших рисах динаміку конфлікту можна представити таким чином:

- Становлення,
- Підготовка,
- Відкрите зіткнення,
- Вирішення,
- Заморожування.

Необхідно констатувати, що першочерговість етнополітичного чинника в суспільних відносинах сучасного світу незаперечна - найчастіше саме конфлікти по етнічній і політичній підставах створюють серйозні зіткнення в різних державах, де компактно співіснують представники різних етнічних груп, конфесій і релігій. Конфлікти подібного роду беруть початок свого розвитку в сфері інтересів і переконань, які охоплюють, як правило, широке коло протиріч і проблем в суспільних відносинах між різними соціальними спільнотами і представниками різних релігійних течій.

Причинами конфліктів з точки зору соціально-психологічного підходу є і застарілі антагонізми, які, як нам здається, є якимсь психологічним чинником. Такими в літературі вважають взаємні образи, претензії, культурні травми, викликані, наприклад, історичною несправедливістю. Антагонізми можна спостерігати у відносинах між вірменами і азербайджанцями, сербами і боснійцями, курдами та арабами в Іраку, протестантами і католиками у Північній Ірландії або в тривалому відчуженні між фламандцями і валлонами в Бельгії, франкофонами і англомовними в Канаді, абхазами і грузинами, що породжує ксенофобію, націоналізм, расизм. Наприклад, згідно з дослідженнями ізраїльського інституту демократії, 62% громадян країни вважають, що уряду слід стимулювати еміграцію арабів з Ізраїлю. Євреї, стільки століть страждали від расизму, самі долучилися до нього.

Соціологічний підхід ґрунтується на аналізі етнічних параметрів соціальних груп, а також на різних параметрах суспільної системи. На думку французьких соціологів,

джерелом конфліктів служать і безперервні зміни в суспільній системі. Разом з тим, як зауважує Ж. П. Пажес, і сам конфлікт може впливати на зміну в суспільній системі. Одним з соціально-економічних чинників А.В. Глухова вважає складну географію етнічного розселення, «включаючи етнічні вкраплення на територіях, де проживають інші етнічні групи». Прикладом може бути етнічна ситуація в СРСР, яка, як вважає Г. Мирський, з'явилася частково наслідком історичного розвитку, частково - елементом політики «розділяй і володарюй». Майже в кожній республіці були національні меншини, в деяких випадках вельми значні, що «об'єктивно закладає міни уповільненої дії, які при ситуації, що змінилася неодмінно повинні були вибухнути», що і сталося.

Що стосується соціально-економічних чинників, то прикладами можуть бути також незадоволені своїм становищем Каталонія, на частку якої припадає $\frac{1}{4}$ експорту Іспанії, Фландрія, що забезпечує 60% ВВП Бельгії. Останнім часом говорять навіть про нову хвилю сепаратизму – економічної

Наведений приклад є певним доказом ідеї дослідника Є.І. Степанова про те, що розвиток міжнаціонального конфлікту починається з формування у населення тривожного відчуття того, що відбувається серйозне погіршення матеріального і соціального становища.

Далі вважаємо за необхідне розглянути і ті конфліктні фактори, які відносяться і до політичної, і до соціально-економічної сфер. Перш за все, до таких належить глобалізація, наслідком якої стали складні міграційні процеси, що, в свою чергу, викликало дві проблеми:

1. Проблему адаптації мігрантів до іноетнічних культур;
2. Ресурсну конкуренцію, перш за все на ринку праці, а також в ряді країн - у сфері житла, соціальних послуг.

Як зазначає В.С. Рахманін, нові етнічні утворення на чужій території обмежені в можливостях задоволення потреби в самобутньому пристрої та національному розвитку. Вони, як правило, займають нижчі щаблі в етнічної стратифікації і «Не

завжди можуть користуватися каналами вертикальної мобільності, зокрема освітою». Виходячи з підходу Л. Козера про те, що причини конфліктів матеріального властивості - обмеженість ресурсів, таке положення частини іммігрантів є твердою основою для виникнення конфліктних відносин. Один із прикладів цього - хвилювання іммігрантів в Європі. Якщо перші мігранти, пам'ятаючи про своє куди більш тяжке існування на батьківщині, такий стан ще терпіли, то їхні діти робити це абсолютно не мають наміру.

По-друге, іммігранти стають ознакою погіршення становища. Через що опинилися у вкрай складному становищі й ліберальні європейські уряди, і тепер змушені якось викручуватися. Так, останнім часом деякі країни навіть стали виготовляти спеціальні кінострашилки, спрямовані на потенційних переселенців. Австралія, наприклад, розповсюдила в країнах Тихоокеанського регіону кіноролик, в якому показувала змій, отруйних комах, крокодилів і акул, і це ефективно зменшило народонаселення Зеленого континенту. Норвегія продемонструвала в суміжних країнах «потьомкінські села», жахливі побутові умови, в яких нібито доведеться жити приїжджим. А уряд Голландії вирішив залякати вихідців з мусульманських країн показом цілуються гомосексуалістів, які легально працюють повій, а також продемонстрували Божу кару - страшну повінь, яка нібито спіткає цю порочну країну в недалекому майбутньому. Все це має якийсь тимчасовий ефект, але не здатне змінити загальну тенденцію.

Як заявляють фахівці, сьогодні цілком зрозуміло, що реальних важелів зупинити потоки іммігрантів з країн, що розвиваються Європа не має. Зростання числа іммігрантів буде незмінно викликати посилення націонал-радикалізму корінного населення і влади. А спроби держав обмежити зростання і подальше посилення впливу (в умовах демократії, в тому числі, і політичне) переселенців викличуть неминучі конфлікти в суспільстві, які можуть вилитися і в відкрите протистояння з організацією масових заворушень

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що, з одного боку, політика, політичні інтереси і інші конфліктні елементи провокують етнополітичні конфлікти,

з іншого - самі ці конфлікти стають одним з найбільш істотних і драматичних чинників як певних сфер, в яких вони відбуваються, так і життя суспільства в цілому.

На сьогоднішній день в рамках існуючих реалій все етнополітичні конфлікти можна розділити на два види:

- горизонтальні (симетричні) - конфлікт відбувається між організованими структурами, що представляють інтереси двох або кількох етносів (до наприклад, осетино-інгушський конфлікт);

- вертикальні (асиметричні) - будь-яка етнічна група (в більшій частині її елітні шари) вступає в конфлікт з державою, домагаючись підвищення свого етнічного статусу і розширення своїх прав (наприклад, косовський конфлікт).

Таким чином, необхідно відзначити важливу особливість: держава виступає в етнополітичних конфліктах або третьою стороною, або їх безпосереднім учасником. У зв'язку з цим можна розглядати державу в якості головного суб'єкта управління етнополітичними конфліктами. У разі ослаблення позицій держави відкривається можливість для активізації інших учасників етнополітичних конфліктів. Держава, виступаючи в якості прямого актора конфлікту, насилу зберігає необхідний об'єктивний підхід до проблеми, що може привести до чергової ескалації конфлікту (тому багато конфліктів мають затяжний характер).

Характерною рисою етнополітичних конфліктів стало то, що саме в них з особливою гостротою проявляються протиріччя існуючої політичної системи світу. На перші ролі за кількістю і впливом на міжнародну обстановку виходять асиметричні і гібридні конфлікти. В результаті процесів глобалізації етнополітичні конфлікти виявилися предметом пильної уваги світової спільноти і перестали бути внутрішньою справою тільки держави. Крім переслідування гуманітарних цілей, це пов'язано з можливістю використовувати етнополітичну конфліктність як зброю в сфері економічної конкуренції та зовнішньої політики.

Крім того характерним для етнополітичних конфліктів став процес інтернаціоналізації, тобто залучення в конфлікти великої кількості різнорівневих учасників, а також територій інших держав. Це можна спостерігати на прикладі курдів, які відстоюють ідею створення незалежної держави.

З одного боку, небезпека збройних конфліктів в епоху глобалізації (поява біженців, гуманітарні та екологічні катастрофи) змушує втручатися в конфлікт ззовні, з іншого - очевидно, що таке втручання може використовуватися в інтересах того, хто втручається, сприяти інтернаціоналізації і поширенню конфлікту, розхитувати принцип державного суверенітету.

Ще однією важливою характеристикою сучасних етнополітичних конфліктів стає механізм подолання національних кордонів. Зважаючи на це виділяють два типи їх проникнення в сферу міжнародних відносин:

- міжнародна дифузія - це ті типи конфліктів, внаслідок яких довгий час здійснюються насильницькі дії, які визначаються відповідно за етнічними ознаками; таким чином, поширення конфлікту на територію інших держав відбувається за рахунок появи біженців, цілеспрямованих зусиль екстремістських організацій, використання інформаційних інструментів і ряду інших механізмів (наприклад, подібна ситуація склалася на території Північної Осетії в період конфлікту в Південній Осетії);

- міжнародна ескалація - проблеми, пов'язані з внутрішнім етнополітичним конфліктом, можуть привести до детонації конфлікту в міжнародних відносинах; такий розвиток подій можливий як наслідок державної політики, спрямованої на акцентування уваги громадян на зовнішні проблеми і загрози, з метою послабити їх інтерес до внутрішньодержавного конфлікту.

Розвиток етнополітичних конфліктів сучасності пов'язаний з використанням механізмів політичної мобілізації. На думку Д. Ротшильда, процес політизації етнічності є її трансформацією з культурного феномена в політичний рух, спрямований на зміну політичного представництва, державного устрою або інших

елементів політичного порядку. Однак для успішного досягнення цієї мети необхідна наявність ряду факторів, таких як ресурсна база, організаційна структура та ін. Діапазон можливостей боку етнополітичного конфлікту визначається характером групи, ступенем її згуртованості, наявністю ідеї та лідера. Зовнішні по відношенню до етнічної групи фактори можуть впливати на зазначені складові її діяльності. Звідси і різний рівень політичної мобілізованості груп, який головним чином залежить від гостроти сприйняття конфліктної ситуації.

З етнічною мобілізацією також пов'язане масове залучення представників етнічних груп в конфлікт. Внаслідок чого він набуває багаторівневий характер (від побутових до політичних взаємодій). В цьому контексті особливо небезпечними стають неінституціолізовані або слабо інституціолізовані прояви конфліктності (масові акції, погроми). Масовість участі також призводить до розгляду конфлікту з позиції його емоційної складової, почуття приналежності до культури етносу. Ціннісна наповненість етнополітичних конфліктів породжує суперництво культур, форм поведінки і сприйняття навколишнього світу. Конфлікти починають набувати помітну символічну складову, фактично однією з центральних проблем стає те чи інше трактування історичних подій, привласнення історичної спадщини певної етнічної групи. У зв'язку з цим починають використовуватися механізми міфологізації, створення помилкової історичної пам'яті. Відбувається формування подвійного підходу до проблеми, чіткий поділ соціального простору на своїх і чужих, неприйняття інакомислення.

Наявність циклічного характеру розвитку, при якому конфлікт протягом тривалого часу то згасає, то розгорається знову, але не розвивається в повній мірі, стає типовим для етнополітичних конфліктів. Це пояснюється тим, що при відсутності переваги в ресурсах і наявності зовнішнього контролю жодна зі сторін не може взяти верх. У той же час конфліктуючі сторони повинні підтримувати досить високу ступінь мобілізації в суспільстві через загрозу повної свободи дій іншого боку.

Невирішеність базових проблем, які привели до конфлікту, в цих умовах призводить

до його періодичної ескалації, спробам змінити ситуацію в свою користь, як правило, за рахунок насильницьких дій.

У зв'язку з наявністю потужного емоційного фону для етнополітичних конфліктів характерні підвищений рівень ірраціональності в діях учасників, а також високий рівень агресії і насильства. На думку Д. Горовиця, етнічність має особливу динаміку в силу того, що вона пов'язана з колективними емоціями. Етнополітичний конфлікт виникає в результаті групової емоційної реакції, що спирається на групову солідарність, коли члени групи намагаються захистити якісь загальні цінності, часом мають символічний характер. З цим пов'язана порівняна легкість ескалації етнополітичних конфліктів. Однак без повернення до раціонального підходу повне врегулювання такого роду конфліктів є неможливим.

Ще однією характеристикою сучасних етнополітичних конфліктів є невиборний характер насильства, який також є результатом масової мобілізації та високого ступеня емоційності. Страждають не тільки безпосередні учасники (члени збройних формувань, активісти етнічних рухів), а й прості громадяни, які не беруть участі в конфліктних діях. Ця риса помітно простежується після переходу конфлікту в збройну стадію. Як показує статистика, частка жертв, що припадають на цивільне населення, становить близько 83%, причому більшу частину складають жінки і діти.

Етнополітичні конфлікти набули широкого поширення по всьому світу. Так, за останні десятиліття етнополітичні конфлікти в стадії збройної або політичної боротьби відбувалися практично на всіх континентах.

У сучасній практиці міжнародних відносин етнополітичні конфлікти часто ведуть до перегляду державних кордонів (розпад Югославії, кіпрська проблема). Затяжний характер етнополітичних конфліктів призводить до того, що світова спільнота де-факто або де-юре визнає виниклі в ході конфлікту нові кордони. У таких випадках стає можливим утворення нових держав, які мають шанси хоча б на часткове визнання (наприклад, Косово, Східний Тимор, Абхазія, Південна Осетія). На цей же фактор розраховують представники націоналістичних рухів і сепаратистських організацій, в тому числі і в розвинених країнах (каталонці, баски, шотландці).

Таким чином, виникають постійно діючі зони нестабільності, що загрожує цілісності сучасних поліетнічних держав, а в перспективі може привести до появи нових політичних конфігурацій в світовій політиці.

Виділення характерних особливостей етнополітичних конфліктів є найважливішим аспектом в їхньому врегулюванні. При цьому необхідно зазначити, що сучасні етнополітичні конфлікти відрізняються вкрай складним гібридним характером. Більш того, використання міжнародними акторами в своїх цілях етнополітичних конфліктів ускладнює і без того непросту обстановку. Розуміння характеру і особливостей кожного з розглянутих конфліктів, а також виявлення зацікавлених сторін дозволяють не тільки гранично чітко підійти до їх класифікації, а й вжити необхідних заходів для врегулювання етнополітичного конфлікту. Таким чином, етнополітичні конфлікти в сучасному світі є феноменом, що відрізняються рядом специфічних характеристик. Їх вплив на світові політичні процеси зростає, результатом чого є концентрація уваги світової спільноти на даному типі конфліктів і пошуку засобів їх ефективного врегулювання.

Тож основними особливостями сучасних етнополітичних конфліктів можна виділити:

1. Однією з основних особливостей міжетнічного конфлікту є те, що він здатний проникати "в усі інші типи конфліктів, захоплюючи конфліктні ситуації, що сформувалися по інших лініях соціальної взаємодії".
2. Незалежно від причин виникнення конфлікту, якщо суб'єкти протистояння є представниками різних етнічних груп, то в своєму розвитку цей конфлікт буде набувати етнічне забарвлення і на певному етапі етнічні відмінності можуть придбати домінуюче значення.
3. У розвитку етнополітичного конфлікту велику роль відіграє певна ідеологія (націоналізм, сепаратизм, панісламізм і ін.). Ідеологія сприяє консолідації етносу і жорсткішому протиставленню "своїх" та "чужих". Вона також надає ціннісно-сміслову спрямованість протиборства, визначаючи цілі і завдання в розвитку

етносу. Наприклад, етнічний націоналізм, по суті, являє собою політичну програму самовизначення етносу.

4. Завищена самооцінка "своїх" і необ'єктивно низька оцінка "чужих"; подвійний стандарт в підходах до "своїх" і "чужих" (ін-груповий фаворитизм і аут-групова дискримінація).

5. Соціокультурний характер етнічних конфліктів. Наприклад, відмінності в мові, релігії, нормах, цінностях, звичаях, традиціях, стереотипах, в національних символах, способах мислення і поведінки і т.д. Кожне з цих відмінностей при певних умовах (наприклад, при кризовому стані суспільства) може стати приводом або причиною виникнення міжетнічного конфлікту.

Дослідник З. В. Сікевич виділяє наступні складові етнічного ризику:

1. Етнічний склад території, співвідношення частки титульного населення держави (етнічної більшості) і частки національних меншин.

2. Наявність етнотериторіальних претензій, особливо в разі їх використання в якості інструменту державної політики.

3. Законодавче порушення прав людини за етнічною ознакою або непрямыми показниками належності до національних меншин (знання державної мови, ценз осілості та ін.).

4. Прагнення національної меншини, що проживає в анклаві, до національно-державного самовизначення, особливо якщо цей анклав безпосередньо сусідить з територією основного проживання етносу.

5. Етнокультурні та конфесійні відмінності сусідніх етнічних спільнот.

6. Курс на побудову національної держави в умовах поліетнічного суспільства.

Для повного розуміння особливостей прояву, динаміки та причин сучасних етнополітичних етнополітичних конфліктів необхідно розглянути їх на конкретних прикладах.

Європейський регіон представляє для нас особливий інтерес, тому що завдяки Європейському союзу, його інститутам, правилам та інтеграційним процесам відкриваються нові можливі перспективи вирішення етнополітичних конфліктів. У цьому контексті дослідження участі Європейського союзу у вирішенні європейських етнополітичних конфліктів є особливо важливим, унікальний досвід цієї міжнародної організації може бути корисний багатьом країнам, в тому числі і сучасній Україні. Більш того, розуміння тенденцій в політиці ЄС щодо національних меншин та етнічних регіонів дозволить більш ефективно формувати прогнози подальших шляхів інтеграції та ситуації у великій Європі.

В Європі помітно посилилися позиції груп, які виступають за автономізацію або повну незалежність окремих регіонів. Подібні рухи можна відзначити на Балканах, в регіонах Східної та Південної Європи, яскравими прикладами є: Корсика, Фландрія і Валлонія, Сардинія і Південний Тіроль, Шотландія і Північна Ірландія, Каталонія і Країна Басків. У всіх названих регіонах присутні суперечності етнополітичного характеру. Далі ми більш детально розглянемо конкретні приклади європейських конфліктів.

Роль етнічної ідентичності та її зв'язок з політичними цілями можна побачити в русі Басків в Іспанії. У країні Басків на півночі Іспанії, де проживає понад 2 млн. чоловік, існує своя власна унікальна мова, яка відрізняється від іспанської чи іншої мови. Багато в чому через їх культурні та мовні відмінності з Іспанією Басконія існувала на правах автономії по відношенню до центральної влади аж до кінця ХІХ століття. Між 1939 і 1975 роками диктаторський режим Франсіско Франко позбавив басків автономії, в цей період жорстоко придушувалися будь-які прояви баскської ідентичності, і просувався іспанський націоналізм. Ці події стали причиною мобілізації етнічного націоналізму і появи в 1959 році баскської ліворадикальної, націоналістичної організації Euskadi Ta Askatasuna - «Країна басків і свобода» (ЕТА), яка веде боротьбу з центральним урядом Іспанії і виступає за незалежність. Незважаючи на те, що після смерті диктатора Ф. Франко Басконія отримала найширшу автономію в 1978 році і по сьогоднішній день володіє такими правами,

яких немає в жодного іншого регіону в країні, ЕТА як і раніше виступає за повну незалежність Країни Басків.

Ще одним прикладом етнополітичного конфлікту в Іспанії є ситуація в Каталонії. Історичні образи, засновані на культурній і мовній ідентичності, привели до етнополітичних конфліктів і сучасному сепаратизму в регіоні на північному сході Піренейського півострова з населенням близько 7,5 млн. чоловік. Автономія і прояв етнічної ідентичності каталонців також були придушені іспанської диктатурою. У період режиму Ф. Франко використання каталонської мови і каталонської культури були заборонені. Через спогади про репресії, культурне і мовне збереження і по сьогоднішній день є ключовим моментом для каталонських сепаратистів. Після смерті Франсіско Франко в 1975 році каталонські націоналісти активно діяли в рамках політичної системи Іспанії, з метою просування своїх інтересів. Однак іспанський уряд заблокував всі проекти законів, що стосуються визначення Каталонії як нації і визнання особливого статусу каталонської мови в регіоні. Також бажання провести референдум про незалежність Каталонії зустріло опір у влади, які вважали його таким, що суперечить конституції і виступали проти її реформування. Відмова центральної влади Іспанії провести референдум з питання про незалежність Каталонії ще більше поглибила протиріччя. Регіональна влада Каталонії провела символічний референдум 9 листопада 2014 року, в якому 80 відсотків з 2 мільйонів виборців проголосували за незалежність.

Каталонія, зокрема, активно просуває свої інтереси за межами Іспанії. Регіон активно інтегрується в ширшу європейську економічну систему, сприяє популяризації каталонської культури і розвиває міжрегіональні зв'язки, прикладом може служити "чотири двигуни Європи" - об'єднання чотирьох розвинених регіонів ЄС в складі Каталонії, Баден-Вюртемберга (Німеччина), регіону Овернь - Рона - Альпи (Франція) і Ломбардії (Італія), метою яких є сприяння регіональному економічному розвитку. Таким чином, Каталонія часто характеризується дослідниками як "держава-регіон", який встигає брати участь в європейських справах (в більшій мірі з економічних питань), незважаючи на те, що знаходиться в

складі Іспанії. Успіх каталонської парадипломатії здатний пояснити, чому, до недавнього часу, каталонський націоналізм приймав форму вимог розширення автономії, а не повної незалежності від центру.

Ситуацію в Бельгії також можна оцінити як етнополітичний конфлікт. Історично обумовлене панівне становище франкомовного населення, що проживає на півдні Бельгії (регіон Валлонія) над голландськомовним населенням півночі (регіон Фландрія) тривалий час є джерелом напруженості і політичної невизначеності в країні. З моменту заснування Бельгії в 1830 році більша частина економічного потенціалу і політичної влади була зосереджена в Валлонії. Французька мова закономірно стала основною в Бельгії в сфері політики, культури та комерції. А до голландської мови і фламандським діалектам еліта ставилася з відвертим презирством. Під тиском фламандських націоналістичних рухів в кінці XIX і початку XX століття бельгійський уряд поступово розширив лінгвістичні і культурні права фламандців. Більш того, вони домоглися федералізації країни і встановлення мовного кордону. На початку XXI століття набирає популярність радикальне крило фламандського руху – фламінгани, які виступають за повну незалежність Фландрії, а також ліквідацію мовних пільг для франкомовної меншини. В результаті на сьогоднішній день між населенням Фландрії і Валлонії існують серйозні суперечності щодо мови, території, політичних і громадянських інститутів.

Фландрія також займається парадипломатією за межами національних кордонів Бельгії. Діяльність фламандців спрямована на розвиток і поширення фламандської культури, і залучення іноземних інвестицій. Але на відміну від Шотландії або Каталонії, Фландрія має можливість укладати міжнародні угоди в тих областях, в яких вона має повноваження на національному рівні. Іншими словами, компетенції регіонів Бельгії на міжнародному рівні відповідають внутрішнім, наслідком чого є значне регіональне представництво за межами країни. Успішна сучасна парадипломатія Фландрії має абсолютно інший вплив, у порівнянні з Каталонією, на внутрішньополітичний дискурс в країні, в першу чергу це пов'язано зі слабкістю

бельгійських центральних державних інститутів. У випадку з Каталонією парадипломатія дозволила в деякій мірі пом'якшити вимоги незалежності, а у Фландрії міжнародні зовнішні зв'язки місцевих органів влади розглядаються як вагомий аргумент на користь того, що національна держава в тому вигляді, в якому ми його знаємо, втрачає своє значення в формується наднаціональної системі. На думку бельгійського політика, лідера партії Новий фламандський альянс, прихильника ідеї помірною консерватизму і фламандського націоналізму Барта Де Вевера, "слабкість бельгійської держави в умовах європейської інтеграції неодмінно призведе до розпаду Бельгії". Підтримуючи його думку і спираючись на принцип субсидіарності, фламандські націоналісти стверджують, що влада повинна знаходитися і здійснюватися на Фламандському регіональному рівні, який вже грає більш значиму роль в житті населення Фландрії в порівнянні зі слабким бельгійським державою.

Ситуація в Шотландії в деякій мірі є унікальною. Етнополітичний конфлікт в цьому королівстві є прикладом, коли культурна і мовна самобутність людей не є ключовим фактором для сепаратистських рухів. У той час як Шотландія, безумовно, має свої, відмінні від решти Сполученого Королівства, особливості в культурі, в мові і історично обумовлені розбіжності з центральною владою, сучасні шотландські сепаратисти не акцентують увагу саме на цьому. Шотландські націоналісти впевнені, що Шотландія збереже тісні культурні зв'язки з Англією після проголошення незалежності. Англійська мова залишиться основною, а британський фунт буде офіційною валютою в новій країні. Замість того щоб підкреслювати культурну самобутність і історичні особливості в якості причини незалежності від Англії, Шотландська національна партія (Scottish National Party) останнім часом робить упор на політичні та соціальні цінності свого Королівства.

Шотландці відчували себе відчуженими при колишніх консервативних урядах: консервативна економічна політика Маргарет Тетчер негативно вплинула на Шотландію, підштовхнула її до дій з набуття незалежності. В даний час Шотландія проводить більш прогресивну соціальну політику в порівнянні з будь-якою іншою

частиною Сполученого Королівства, наприклад, програми безкоштовного навчання в університетах і безкоштовної охорони здоров'я, високорозвинена пенсійна система та інше. В планах влади розширити і поглибити їх у майбутньому. Відповідно, рух сепаратистів в Шотландії виступає за побудову такої моделі держави, яка більше нагадує успішні скандинавські держави загального добробуту, ніж існуючу сьогодні частину Великобританії.

Регіон Косово має велике національне значення для двох груп - албанців та сербів. Обидва претендують на це як на свою батьківщину і мають законні претензії на цю територію, що існувала століттями. Міфічний вимір прихильності Сербії до Косово лежить в епічній боротьбі царя Лазаря в битві за Косово, яка започаткувала 500 років османського панування. Для албанців це частина традиційного албанського регіону. З утворенням Югославії в 1945 р. Косово було проголошено автономною провінцією Сербії в складі Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія. Однак можливості провінції щодо формування політики в дійсності залишалися дуже обмеженими, а ефективну законодавчу владу здійснювала Сербська Республіка. З 1945 року цілі політики щодо Косово мали на меті асиміляцію албанського населення та зміну культурних особливостей Косово. Спроби асиміляції зазнали невдачі, оскільки косовські албанці продовжують говорити по-албанськи та мають свої традиції та культуру; вони також мають чітку релігію. В той час, як частина Югославії, албанці зазнали серйозних репресій, починаючи з 60-х років минулого століття і, врешті-решт, призвівши до етнічних чисток, що відбулися наприкінці 90-х років, що призвело до авіаударів НАТО проти Сербії. В результаті цієї тривалої історії репресій та дискримінації мешканцям Косово довелося покладатися на себе, щоб вижити, і в результаті вони стали дуже згуртованими.

До періоду авіаударів НАТО, дуже велика кількість косовців була змушена покинути свої домівки. Їм довелося піти через політичний та економічний вплив сербської політики, а до 1998 року їх переселяли сербська армія та поліція - тих, хто намагався залишитися перед нападом і смертю. Косовці були виключені з

політичного процесу лише після авіаударів НАТО. Вони були дискриміновані майже у всіх аспектах політичного життя. Їм було обмежено організацію та голосування, а також дискримінація при наборі на військову службу, на державну службу тощо. За часів Мілошевича албанці були виключені економічно, політично обмеженні, переведені на нижчий рівень життя, та обмеження того, як вони можуть конкурувати на ринку. З моменту передачі регіону під контроль ООН в 1999 році обмеження значно зменшились, а з проголошенням незалежності Косово в 2008 році були скасовані.

Таким чином, ми бачимо, що загальні регіональні особливості, на основі яких формується регіональна ідентичність (такі як мова, культура та історія та ін.) Відіграють роль основи в процесі активізації ідей зі здобуття незалежності. Наприклад, в Шотландії окреме громадянське суспільство і соціальна система розглядається як своєрідний стовп ідентичності. У Каталонії і в Країні Басків, у Фландрії і в Валлонії збереження і використання власної мови і культури є вагомим аргументом на користь автономії. Прихильники автономії і незалежності вважають, що сьогодні центральне уряд не здатний ефективно вирішити їх проблеми і задовольнити висловлені вимоги, тобто відбувся процес «політизації» на основі етнічної приналежності.

З одного боку, на державному рівні не існує загальноприйнятого рецепта рішення етнополітичних проблем (крім загальних рекомендацій підвищення якості державного управління), і центральні уряди повинні самостійно приймати складні рішення, намагаючись задовольнити вимоги і зберегти легітимність функціонування держави. З іншого боку, активна європейська інтеграція в другій половині ХХ століття значно змінила правила гри, так як з'явилася можливість вивести етнополітичні конфлікти за рамки національної держави. У цих умовах відкриваються нові потенційні можливості і проблеми для регіонів, які необхідно досліджувати.

Різні результати каталонської і фламандської парадипломатії відображають суперечливий характер впливу інститутів ЄС на етнополітичний націоналізм в

регіонах. З одного боку, самостійна формальна і неформальна участь етнорегіонів у формуванні зовнішніх зв'язків може виступати в якості механізму зниження сепаратистських настроїв і оберігати від зростання націоналістичних ідей. З іншого боку, в значній мірі обмежуючи пряму участь держав-членів у внутрішніх справах і надаючи регіонам можливість продемонструвати, що вони можуть діяти самостійно, Європейський Союз здатний заохочувати сепаратистські устремління. Проте, навіть в разі широкої підтримки ідеї суверенної держави етнічною групою, не згодні зі своїм статусом, відкритим залишається питання про майбутнє членство в ЄС

Остання чверть ХХ ст. спростувала прогнози політиків і вчених про неминучість стирання локальних етнічних відмінностей в процесі світової глобалізації. Вона пройшла під знаком потужного відродження етнічної самосвідомості і зростання націоналізму. Походження і природа етнічності викликають наукові суперечки, але її значимість як організуючого начала політичного життя і емоційно-мобілізуючої домінанти знаходять все більше визнання. В даний час етнічні розмежування виявляють надзвичайно високу конфліктність і часто служать потужним каталізатором конфронтації і насильства на ґрунті різних політичних і соціальних проблем. За деякими оцінками, 70% з більш ніж 20 млн. загиблих після Другої світової війни в різних збройних конфліктах і повстаннях стали жертвами насильства саме на етнічній ґрунті.

Етнополітичні конфлікти в полікультурній епісистемі можуть проявлятися в різних формах: «арабській весні», міграційному кризисі в Європі та США. Більш детально зупинимося на першому прикладі.

К ХІХ столітті деяких країн Близького Сходу та Північної Африки (Туніс, Єгипет, Сирія та Лівія) представили частину Османської імперії. Не дивлячись на велику ступінь автономності, якою користувалися місцеві правителі та населення, в структура цих країн вже в той час були присутні групи, що закликали до боротьби за культурну самобутність та незалежність. Однак до кінця сторіччя Туніс, Єгипет, Сирія і Лівія стали предметом спору між османами та західними колоніальними державами, в результат чого їх території виявилися колонізованими. Агресивна

культурна експансія Заходу стала причиною формування багатьох радикальних організацій, що виступають за всі можливі способи боротьби з інтервентами. Тим не менше, деколонізація не принесла значимого полегшення - в результаті постійної зміни ідентичності та домінуючих культурних систем у суспільстві, формувалися різні групи інтересів, які по-різному представляли собі подальші шляхи розвитку держави та суспільства.

Також не можна не звернути увагу на ,мабуть, один з найбільш вибухонебезпечних етнополітичних конфліктів сучасності, арабо-ізраїльський конфлікт традиційно прикував підвищену увагу світової спільноти, в тому числі політиків, вчених і засобів масової інформації. І до цього дня на центральному - палестинському - напрямку конфлікту посередницькі зусилля Сполучених Штатів, ООН, ЄС і Росії як членів так званого «Квартету» концентруються на таких завданнях, як припинення збройних зіткнень ізраїльтян і палестинців, виведення ізраїльських військ з окупованих територій, нормалізація повсякденного життя в містах на Західному березі річки Йордан і в секторі Газа, і укладення мирного договору про всебічне врегулювання, який буде символізувати встановлення міцного і справедливого миру в регіоні. Однак той факт, що шукана мета так і не була досягнута, дозволяє поставити питання про можливу функціональну недостатність моделей врегулювання.

Бачення ізраїльтян і бачення палестинців щодо причин і рушійних сил триваючого протистояння лежать в іншому ракурсі, які концептуально описуються різними теоретичними моделями. Для пояснення ізраїльського бачення найкраще підходить теорія потреб Дж. Бертона, оскільки для єврейської держави квінтесенцією протистояння залишається незадоволена екзистенціальна потреба в

безпеці. Палестинська ж перспектива може бути описана через теорію насильства Й. Галтунга, зокрема, прикладами елементів культурного, структурного і прямого насильства в близькосхідному конфлікті можуть служити окупація Західного берега і сектора Газа, обмеження на свободу пересування, припинення палестинської державності і т. д.

Величезного впливу на розвиток конфліктної взаємодії надає внутрішня природа залучених суб'єктів. Останнім часом одним з головних перешкод для розвитку мирного процесу стала фрагментованість влади в таборах обох сторін. Особливо гостро це торкнулося палестинського суспільства, яке після парламентських виборів 2006 р і збройних зіткнень 2007 р виявилось розколотим за політико-ідеологічними та географічними лініями на прихильників радикалів з ХАМАС, і прихильників помірному руху ФАТХ, які зміцнили свої позиції відповідно в секторі Газа і на Західному березі річки Йордан. Нехай і в меншій мірі, але ця проблема характерна і для єврейської держави. Особливості ізраїльської політичної системи в останні роки обумовлювали слабкість і нестабільність коаліційних урядів, в яких ні лівоцентристи з Партії праці, ні центристи з партії Кадіма, ні правоцентристи з блоку Лікуд не могли добитися вирішального домінування, яке дозволило б проводити впевнений зовнішньополітичний курс. Подолання розколу на Палестинських територіях і консолідація влади в Ізраїлі можуть зробити учасників переговорного процесу більш схильними йти на болючі поступки, адже твердої політичної волі, необхідної для прийняття непопулярних компромісних рішень, можна очікувати тільки від тих лідерів, які відчують міцність своїх внутрішньополітичних позицій. Іншим можливим напрямом внутрішньої трансформації сторін конфлікту є їх демократизація (більше всього, це відноситься до палестинської сторони), що може сприяти розширенню установок на насильницькі форми введення, як, наприклад, було продемонстровано розвитком етнополітичних процесів у Європі у другій половині ХХ століття.

І, певно, найважливіше в сучасних умовах розглянути особливості етнополітичних конфліктів на території пострадянських країн. Дослідницький інтерес до врегулювання етнополітичних конфліктів на території СНД обумовлений очевидною напруженістю міжетнічних відносин у всьому світі, яскраво проявився в різних регіонах пострадянського простору. В даний час в світі налічується більше 100 поліетнічних держав, в переважній більшості яких в тій чи іншій мірі проявляється міжнаціональна напруженість. При цьому в конфліктах, які перейшли

в стадію збройного протистояння, втрати цивільних осіб складають від 50% до 97% від загального числа жертв.

Етнополітичні конфлікти є, по суті, найбільш гострим виразом кризи, що переживається країнами СНД, як наслідок історично різкого переходу від жорсткого політичного режиму до більш ліберальної моделі, від адміністративно-командної економіки до ринкової, від унітарного державного устрою до різних типів децентралізації.

Нещодавні події на Південному Кавказі ще раз підкреслюють всепроникаючі та руйнівні сили, властиві етнічному націоналізму. Грунтуючись на власних військових можливостях та підтримці, яку вона отримує від західних держав, Грузія розпочала напад на сепаратистські сили в Південній Осетії. Радуючись тому, що знайшла привід продемонструвати свою військову міць, відновила свої великодержавні амбіції Росія і скористалася можливістю зруйнувати будь-яку військову міць, яку Грузія змогла накопичити за роки програми, що фінансується Сполученими Штатами, та однозначно встановити свої претензії на регіональну гегемонію. Менш ніж через два тижні після спроби Грузії відновити свій повний суверенітет над Південною Осетією - юридично частиною Грузії, але згідно з врегулюванням конфлікту, що датується початком 90-х років минулого століття під миротворчим захистом СНД - Грузія втратила не тільки Південну Осетію, але і Абхазію, другу сепаратистська провінцію, яку зараз Росія, поряд з Південною Осетією, визнала незалежною державою та взяла під свій захист. В ході цього короткого конфлікту було вбито понад 100 людей, переважно цивільне населення, і тисячі переміщених осіб. Більше того, що б не було шансів на врегулювання конфліктів Грузії в її межах, було знищено жорстокістю, вчиненою обома сторонами за кілька днів бойових дій.

Починаючи з 1990-х років, закінчення "холодної війни", сепаратистські рухи та конфлікти, що базуються на етнічній приналежності, як "питання безпеки" почали набувати важливого значення у світовій політиці. Україна стала одним із джерел нестабільності, що з'явилася на пострадянському просторі після розпаду Радянського Союзу. Сепаратистські рухи та етнополітичні конфлікти, що

розпочалися на сході країни, є одними з проблем, які ще потрібно вирішити.

Конфлікти в регіоні Донбасу під час політичної кризи, що розпочалася в Україні в 2014 році, знову посилювалися в перші місяці 2021 року, незважаючи на припинення вогню. Це спричиняє погіршення відносин між Росією та Україною.

„Угода Берлін плюс”, підписана між Європейським Союзом (ЄС) та Північноатлантичною торговою організацією (НАТО) 16 грудня 2002 року, була підготовлена відповідно до саміту НАТО у Вашингтоні 1999 року. Сфера дії угоди включає здатність ЄС отримувати вигоди від засобів НАТО у своїх миротворчих операціях. У зв'язку з цим члени Партнерства заради миру (ПЗМ) та Індивідуального плану дій щодо партнерства, а також серед країн-учасниць Плану дій щодо членства, включаючи держави пострадянської географії (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова та України) переструктурували збройні сили для інтеграції до НАТО. Відповідно до “Політики відкритих дверей” НАТО, Україна також повернула свій напрямок на Захід. Насправді «помаранчева революція» в країні в 2004 р. Призвела до того, що кольорові революції відбувались одна за одною в регіоні.

Кольорові революції розглядалися як події, що відповідають політиці Заходу щодо стримування Росії. Після Помаранчевої революції в Україні Москва підтримала лідера опозиційної партії Віктора Януковича. З іншого боку, у міру того, як регіони, де Росія збільшила сферу свого впливу, Крим та Східна Україна почали набувати значення. Однак у 2010 році, коли адміністрація Януковича, який, як відомо, знаходиться недалеко від Росії, Україна знову почала повертати свій напрямок у бік Росії і відхилила Угоду про асоціацію, яку очікується підписати з ЄС.

Боротьба між прозахідними та російськими прихильниками в країні переросла у політичну кризу, а потім у вуличні сутички. У цьому хаосі в Києві було повалено адміністрацію Януковича та сформовано нову адміністрацію, яка підтримує ЄС та НАТО. Хаос у країні поширився також на Східну Україну та Крим. У цьому середовищі Донбас, Луганськ та Крим проголосили свою незалежність та за підтримки Москви створили власні республіки. Крим, де знаходиться

чорноморський флот Росії, через короткий час вийшов на референдум із прямим втручанням Росії і вирішив приєднатися до країни. Анексія Криму Росією та визнання її у міжнародному праві є предметом іншого аналізу. У цьому аналізі аналізується нещодавно зростаюча напруженість у Донбасі та Луганській областях та політична незгода з Україною, яка не визнає декларації незалежності, що за короткий час переростає в етнополітичні конфлікти щодо “етнічної ідентичності”.

Донбаський регіон, розташований на сході України, є економічно важливим регіоном, де виділяється гірничодобувна промисловість. Донецьк, Луганськ та Харків - життєво важливі місця в регіоні. Донбас - це регіон, де росіяни етнічно живуть у великих розмірах, а люди мають тісний контакт з Росією в соціально-економічному плані. Фактично очевидні розбіжності в думках між Західною Україною та Східною Україною спричинили сепаратистські рухи після повалення Януковича. Тому з ескалацією конфліктів у регіоні пошук вирішення посилювався, і Мінський процес був ініційований за участю Німеччини, Франції та Росії.

Під час процесу припинення вогню, розпочатого 27 липня 2020 року, спостерігачі Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) виявили багато порушень з боку обох сторін. Під час перевірок британськими військовими консультантами зони Операцій об'єднаних сил (ОМС) на Донбасі 6-7 березня 2021 р. Була оцінена передова підготовка українських солдатів у регіоні.

На задньому плані цього візиту є показники того, що українські війська проведуть можливу військову операцію і що Україна вийде з Мінських домовленостей. Тому що президент України Володимир Зеленський заявив, що чекає від Москви схвалення "мирного рішення", яке, на його думку, розроблено спільно з Німеччиною та Францією. Однак Москва відповіла, що їм невідомо про такий план.

"Оголошений Києвом план мирного врегулювання ситуації на Донбасі - це ще одна спроба ігнорувати Мінські домовленості", - заявила Наталія Ніконорова, постійний представник Тристоронньої контактної групи Донецької Народної Республіки.

З іншого боку, Валерій Чалий, колишній посол України у Вашингтоні, заявив, що відносини між Москвою та Києвом слід розірвати. Прес-секретар міністерства

закордонних справ Росії Марія Захарова інтерпретувала слова Чалого як "бажання знайти виправдання війні, розпочатій Києвом проти власного народу". Перший заступник голови комітету Ради Федерації у закордонних справах Володимир Джабаров сказав: "Дипломатичні відносини важкі до важких, але важкі для побудови", і він показав Грузію як приклад. Москва наголошує, що Україна матиме проблему з постачанням російського газу та обслуговуванням атомних електростанцій на випадок напруженості між Росією та Україною через проблему Донбасу.

НАТО, Сполучені Штати Америки (США) та ЄС підтримують територіальну цілісність України. Однак, з російської точки зору, план вирішення, запропонований Мінським процесом і розглянутий в рамках "вільної федерації", може відкрити шлях для Росії до контролю над Україною. В даний час відносини між Москвою та Києвом напружені. У разі прямого військового втручання України на Донбас Росія може втрутитися, використовуючи в регіоні громадян з російськими паспортами. Власне кажучи, розглядаючи поточні події з підвищеною напруженістю, видно, що цивільним особам є попередження про евакуацію регіону. Тому можна стверджувати, що найближчим часом конфлікти в регіоні посиляться.

Зеленський надає великого значення питанню просування співпраці з президентом США Джо Байденом та розвитку стратегічного партнерства з США в пріоритетних сферах. Однак приєднання окупованих регіонів Донбасу та Криму до України є одним із головних пріоритетів Зеленського.

На переговорах про Донбас представник Києва Леонід Кравчук заявив, що вони розглядають нові плани врегулювання конфлікту; Зеленський підписав указ про окупацію Криму. Указ, підписаний 27 лютого 2021 р., охоплює розвиток кримськотатарської мови на додаток до порятунку Криму від вторгнення та реінтеграції.

Насправді Україна усвідомлює, що навряд чи Крим знову стане її територією. Однак, привертаючи увагу міжнародної громадської думки до регіону, вона підкреслює його легітимність і намагається отримати підтримку Заходу проти Росії.

Ця ситуація спричиняє те, що Україна є географічним середовищем, де мають місце конфлікти інтересів між Політикою відкритих дверей НАТО і російською доктриною, що знаходиться поблизу.

Більше того, політична криза, яка стала очевидною з політичними розбіжностями прозахідного народу на заході країни та проросійського народу на сході, також спричинила сепаратистські рухи. Поки політична та військова підтримка Москви Донецької народної республіки та Луганської народної республіки, які оголосили про свою незалежність у квітні 2014 року та оголосили про відокремлення від України, посилила санкції Заходу проти Росії, київська адміністрація, з іншого боку, розпочала військові дії проти збройних сепаратистів.

Як результат, посилення напруженості в регіоні свідчить про те, що найближчим часом конфлікти будуть посилюватися. Беручи до уваги заяву державного секретаря США Ентоні Блінкена, що вони готові надати військову допомогу на 250 мільйонів доларів, включаючи зброю, Києву з оборонного бюджету на 2021 рік, можна стверджувати, що на пошук рішення це негативно вплине.

РОЗДІЛ 3. ЕТНОПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Незважаючи на установку багатьох сучасних держав на демократизацію політичних інститутів і загальне економічне зростання, нові конфлікти на ґрунті етнополітичних протиріч, нерівномірного розвитку і нестабільності в багатьох країнах в цілому тільки посилилися. Це обумовлює необхідність подальшої розробки шляхів і методів врегулювання етнічних проблем в умовах сучасного етапу розвитку міжнародних відносин.

Етнополітичні конфлікти в XXI столітті в тій або іншій формі майже повсюдно присутні в політичних, соціально-економічних, правових, внутрішньодержавних і міждержавних відносинах. В останні два десятиліття у багатьох регіонах світу актуалізувалися заморожені раніше етнічні, міжплеменні, націоналістичні, сепаратистські конфлікти; відбуваються зіткнення соціальних меншин, культурних ідентичностей. З огляду на це дослідження етнополітичних протистоянь і сепаратизму необхідно здійснювати виходячи з нових передумов, що змінилися після холодної війни.

Останніми роками етнополітичні сепаратистські конфлікти зачіпають все більшу кількість держав. Ці конфлікти стають більш небезпечними в зв'язку з тим, що в них активно використовуються в якості засобів впливу на опонента тероризм і збройні нелегальні формування. Крім того, етнополітичні конфлікти призводять до появи величезної кількості біженців у багатьох регіонах світу. Визначальне значення набуває також завдання адекватної відповіді на нові виклики, які виникають через поширення в світі нових типів конфліктів, що генеруються ростом децентралізованого політичного насильства, агресивного націоналізму, міжнародної організованої злочинності. Необхідність вирішення цих завдань набуває також особливої актуальності в умовах все більшого поширення нових видів зброї, включаючи зброю масового знищення.

Слід враховувати і те, що основними джерелами криз в деяких країнах стають нестабільність, слабкорозвиненість і злидні, які сприяють піднесенню релігійного фундаменталізму, зокрема ісламського. Також не доводиться сумніватися в

виникненні нових учасників політичних конфліктів. Противниками або однієї з учасників сторін конфлікту все частіше виступають недержавні актори - екстремістські релігійні течії, злочинні угруповання і транснаціональні терористичні формування. Більш того, змінюється характер, територія розвитку і тривалість конфліктів. Сучасні етнополітичні сепаратистські конфлікти розвиваються поступово, і перспектива їх остаточного вирішення найчастіше проглядається з працею.

В силу перерахованих обставин можна зробити висновок про те, що дослідження етнополітичних сепаратистських конфліктів є актуальною науковою проблемою, що має концептуальне і практичне значення. Дана проблематика спонукає до розробки нових наукових підходів і способів врегулювання етнополітичних сепаратистських конфліктів.

Тенденцією сучасних міжнародних взаємин є зростання залучення всіх держав в світові процеси, що істотним чином впливає на етнополітичну картину світу початку XXI століття. Небезпека сучасних етнополітичних сепаратистських конфліктів обумовлена тим, що вони прямо або побічно втягують в себе інші країни, близькі до воюючим сторонам у етноконфесійному плані, що призводить до ескалації збройного протистояння. В цій ситуації необхідно використовувати оновлені підходи до дослідження сучасних етнополітичних конфліктів, які беруть до уваги аспекти глобалізації.

Переважає більшість сучасних міжнародних етнополітичних конфліктів пов'язано з проблемою сепаратизму. Сучасний етнічний сепаратизм характеризується дуалізмом, який проявляється у відмінності передумов виникнення і наростання сепаратистських настроїв в різних країнах. З одного боку сепаратизм може посилюватися за рахунок послідовної і цілеспрямованої діяльності еліт, прямо зацікавлених в наростанні сепаратистських тенденцій і прагнень до розділу держави. З іншого боку в ряді країн поділ держави стає єдино можливим компромісом між народами, які не можуть більше проживати на території єдиної держави без багаторічних громадянських воєн та інших протистоянь.

Початкова рівність можливостей може існувати в політичних або економічних конфліктах, бо конфліктуючі сторони в ньому в даному разі можуть розглядатися як рівні. Хоча в розвитку етнополітичних конфліктів відбувається багато подібних, однотипних процесів, в кожному з конфліктів беруть участь люди зі своїми уявленнями, переконаннями, стереотипами поведінки. Атмосфера сильної напруги призводить до того, що поведінка людей в конфліктних ситуаціях часто не піддається логічному аналізу, не ґрунтується на здоровому глузді. Тому ймовірність знайти рішення конфліктної проблеми, яке в повній мірі задовольнило б конфліктуючі сторони, дуже мала. У кращому випадку сторони беруть компромісне рішення, яке не дозволяє конфлікт по суті, остаточно, а переводить його в латентний стан. При цьому немає ніяких гарантій, що такі покоління конфліктуючих спільнот будуть задоволені подібним рішенням і не відновлять відкритий конфлікт.

Особливо складним в цьому відношенні є врегулювання і вирішення етнотериторіальних конфліктів. Сучасна карта світу сформувалася в результаті складних геополітичних процесів, у тому числі двох світових воєн, і багато несправедливих явищ зберігається і в сучасному політичному устрої. Однак важко собі уявити долю нашої планети, якщо актуалізуються всі ті конфлікти, які зараз знаходяться в латентному стані. І найголовніше, немає ніякої гарантії, що в результаті справедливого вирішення всі конфліктні ситуації будуть усунені: адже у кожній з конфліктуючих сторін своє уявлення про справедливість.

Аналіз природи етнополітичних конфліктів, їх причин, сутності дієвих характеристик, перш за все, ставить проблему вирішення конфліктів, управління конфліктною взаємодією. Етнополітичні конфлікти являють собою багато в чому стихійну соціальну дію з великими деструктивними наслідками. Разом з тим можна і потрібно управляти їх розвитком і дозволом.

В цілому виникнення будь-якого етнополітичного конфлікту обумовлено існуванням тієї чи іншої форми нерівності етносів. Тому врегулювання етнічних конфліктів вимагає знаходження нового, компромісного і прийняттого для всіх

конфліктних сторін балансу, що взаємно задовольняють їх інтересів. Для досягнення цього балансу необхідно виконання трьох обов'язкових умов.

По-перше, кожна зі сторін конфлікту повинна визнати наявність конфліктної ситуації. Тим самим за кожною стороною конфлікту визнається право на існування, але це зовсім не означає визнання справедливості їх вимог і претензій.

Врегулювання конфлікту неможливо і марно, якщо одна зі сторін заявляє, що її опонент не має права на існування, а його позиція позбавлена будь-яких підстав.

По-друге, обов'язковою умовою у врегулюванні конфлікту є ступінь організованості сторін: чим краще вони організовані, тим легше досягти домовленості і домогтися виконання умов договору. І, навпаки, дифузний характер інтересів, їх розпливчастість істотно ускладнюють вирішення конфліктної ситуації.

По-третє, конфліктуючі сторони повинні прийняти твердо встановлені правила гри, при дотриманні яких тільки і можливий переговорний процес. Ці правила повинні представляти рівність можливостей кожної зі сторін, забезпечувати певний баланс і у взаєминах.

Остання передумова врегулювання практично у всіх діючих конфліктах етнічного характеру відсутня, бо сторона, яка прагне до відділення, вже заздалегідь виявляється в нерівному положенні зі стороною, що представляє вже існуючу державу.

Можливий й природний розвиток і подальше згасання етнополітичних конфліктів. Це реальний і частий результат. В даному випадку в ході постійної ескалації етнічного конфлікту і переростання його в форму насильницького протистояння сторін він проходить всі стадії свого розвитку і закінчується внаслідок руйнування раніше єдиного поліетнічного суспільства, в якому він виник. Це вже не врегулювання конфлікту, так як етнічний конфлікт всередині поліетнічної держави перетворюється в міждержавний конфлікт між знову утвореними державами.

Зазвичай цей варіант вирішення проблеми протікає за двома можливими сценаріями. Може статися зміна території держави за рахунок проведення нових

державних кордонів, що відокремлюють конфліктуючі сторони один від одного; але може змінитися і етнічний склад населення за рахунок депортації ворожих груп. В реальності найчастіше має місце поєднання обох сценаріїв (Боснія і Герцеговина, Нагірний Карабах, Абхазія, Південна Осетія, Придністров'я і т.д.).

Дуже рідко зустрічається самовирішення конфлікту, відмирання його без будь-яких істотних змін. Одним з небагатьох подібних прикладів є відмова лужицьких сербів у Німеччині початку ХІХ століття від активного національного руху на користь руху культурного.

Таким чином, з чотирьох варіантів вирішення етнічних конфліктів найважчий, але і найоптимальніший - шлях реального вирішення проблем і досягнення компромісу; найменш імовірний варіант самовирішення конфлікту; найбільш катастрофічний «природний» розвиток подій. Очевидно, що практично прийнятним є спосіб нейтралізації конфліктів.

Практика нейтралізації етнічних конфліктів показує, що всі способи їх врегулювання можна об'єднати в три групи.

Перша з них передбачає повну перемогу однієї сторони над іншою, вирішення конфліктної ситуації з позиції сили. Саме на такий результат етнополітичного конфлікту найчастіше орієнтуються конфліктуючі сторони на ранніх етапах конфлікту.

Однак, як показує історія етнополітичних конфліктів ХХ століття, більшість з них неможливо розв'язати шляхом силової перемоги однієї сторони над іншою і можуть консервуватися на багато десятиліть, переводячи конфлікт з відкритого стану в латентний. У переможеної сторони, як правило, залишається почуття національної образи, гіркоти поразки, які передаються з покоління в покоління, і через значний проміжок часу такий конфлікт може загостритися з новою силою.

Другим варіантом розв'язання актуалізованого етнічного конфлікту є взаємне ураження конфліктуючих сторін. Найчастіше такий результат конфлікту виникає, коли обидві сторони виснажили свої сили в боротьбі і при цьому жодна зі сторін не

змогла здобути помітної перемоги над іншою. В цьому випадку для врегулювання конфлікту сторони змушені звертатися до посередників, шукати компромісне рішення проблеми, яке, як правило, не задовольняє жодну зі сторін. Якщо вдається врегулювати конфлікт таким способом, то він практично переходить у латентний стан, при якому сторони продовжують розглядати один одного як противників. Такий спосіб вирішення також має високу ймовірність для подальшої актуалізації конфлікту.

Третій спосіб вирішення конфлікту може закінчуватися взаємним виграшем сторін у вигляді досягнення згоди по основних питань і встановлення конструктивної взаємодії. Такий результат конфлікту найчастіше стає можливим при наявності у обох сторін політичної волі до позитивного вирішення конфлікту. Незалежні посередники можуть показати конфліктуючим сторонам можливість їх подальшої співпраці у вирішенні загальних проблем. Така форма врегулювання конфлікту є цілком реалістичною, оскільки надає конфлікту не руйнівний, а творчий зміст. При цьому конфлікт переходить у латентний стан на тривалий час.

Важливе значення для розуміння особливостей конкретних ситуацій і вироблення заходів щодо їх врегулювання має і облік стадій розгортання етнополітичних конфліктів, а також тих основних сил і рухів, які діють на них і визначають їх перебіг, бо він дозволяє більш детально розкрити процес і механізми їх детермінації.

Згідно з даними сучасної етнічної конфліктології, кожен етнополітичний конфлікт має, принаймні, чотири фази (періоди) в своєму розвитку:

- латентний період,
- прояв конфлікту,
- активність протягом конфлікту,
- наслідки конфлікту.

Протягом латентного періоду для запобігання конфлікту, перш за все, слід:

- домогтися практичної реалізації принципу громадянської рівноправності;

- забезпечити оптимальні умови отримання громадянства в нових національно-державних утвореннях;
- проводити політику соціально-економічного вирівнювання умов життя всіх етнічних груп, а особливо зазнали раніше дискримінації;
- реалізувати принципи федералізму рівним чином для всіх етнічних груп.

Поява національно-патріотичних і особливо національно-радикальних рухів, повідомлень про звірства, які вчиняються будь-якою етнічною групою; вимог надзвичайних заходів для захисту гноблених етнічних груп або етнічних меншин; початок етнічної міграції переводять міжнаціональний конфлікт з потенційною в актуальну стадію.

Для зняття етнічної напруженості в цей період необхідно:

- створювати етнічно нейтральні підрозділи поліції і армії з визначенням їх чітких функцій і повноважень в конфліктних діях;
- організувати подачу і виклад точної і неупередженої інформації про конфлікт у всіх засобах масової інформації;
- здійснювати особливий контроль за збереженням і рухом зброї;
- максимально строго переслідувати за законом організаторів вуличних заворушень з неухильним і точним виконанням вироків.

Як правило, ця стадія, в разі подальшої ескалації конфлікту, служить підготовкою до наступної стадії - конфліктних дій, що стають в ході наростання гостроти конфлікту все більше насильницькими. У міру накопичення жертв і втрат конфлікт на цій стадії робиться все менш керованим і цивілізовано вирішуваним. Тим самим розвиток міжнаціональної конфронтації все більше підводить конфлікт до межі, за якою може прослідувати національна катастрофа, і тому головним завданням стає максимально швидке припинення військових дій, для чого необхідно вжити заходів щодо якнайшвидшого ослаблення конфлікту і умиротворення:

- видалення із зони конфлікту, арешт або тимчасове затримання прихильників екстремальних методів вирішення конфлікту;
- запобігання розколу за етнічною ознакою в державних і силових структурах, що забезпечують громадський порядок;
- введення особливого контролю над засобами зв'язку та об'єктивністю засобів масової інформації;
- створення механізму припинення бойових дій і досягнення тимчасового перемир'я;
- проведення комплексу заходів з метою зведення до мінімуму кількості людських жертв і матеріальних збитків (відведення збройних формувань, створення нейтральних зон, організація безпечних населених пунктів і міст);
- запобігання мародерства і військових злочинів;
- організація переговорів.

Важливим етапом управління конфліктом є застосування таких заходів, як посередництво, консультування, переговорний процес і т.д., націлених на досягнення національного консенсусу або, в крайній мірі, компромісу.

Результативність досягнення останніх, особливо консенсусу, є показником того, якою мірою наведені в дію демократичні і гуманістичні способи врегулювання і розрішення міжнаціональних конфліктів, що дозволяють нейтралізувати націоналістичні установки і конфронтаційні устремління їх учасників і допомогти кожному з них перейти від жорсткого або навіть насильницької протидії між різними національними групами і їх представниками, до ефективної та узгодженої взаємодії з ними заради спільного задоволення корінних потреб та інтересів всіх учасників виниклої міжетнічної коаліції. Розгортання цього процесу означає вкорінення і закріплення загальнодемократичного принципу пріоритетності та невід'ємності прав і свобод кожної людини в специфічній сфері міжнаціональних відносин.

Нарешті, четверта фаза розвитку конфлікту передбачає усунення наслідків конфліктних дій і примирення конфліктуючих сторін. Для вирішення цих завдань необхідно:

- дати загальну оцінку наслідків конфлікту і оголосити програму відтворення єдності громадянського суспільства на умовах національного примирення;
- надати відновного процесу етнічно-нейтральному характеру (звільнення заручників, повернення біженців, відповідальність за привласнення чужої власності, організація медичного обслуговування);
- не допускати героїзації терористів і екстремістів з метою уникнення перетворення їх в політичних лідерів;
- почати суспільний діалог усіх етнічних груп для реформування суспільства;
- відмовитися від драматизації конфлікту і не допустити його фіксації в «історичній пам'яті» етносу, щоб наступні покоління не могли відродити знову «дух конфлікту».

Крім того, всі перераховані способи і методи регулювання етнічних конфліктів в кожному з періодів їх розвитку можуть бути доповнені методами ослаблення і гальмування конфліктів. До такого типу методів можна віднести метод деконсолідації конфліктуючих сторін, який означає відділення за допомогою спеціальних заходів найбільш радикальних елементів або груп від інших, більш схильних до компромісів і переговорів.

Як показує практика, ефективним методом ослаблення і гальмування конфлікту є використання різного роду санкцій (від символічних до військових) по відношенню до конфліктуючих сторін. Як санкції зазвичай застосовуються припинення поставок озброєння і боєприпасів, паливно-мастильних матеріалів воюючими сторонами, торгових і економічних відносин. Військові санкції (збройне втручання) вважаються допустимими в етнічному конфлікті, якщо в ході нього мають місце масові порушення прав людини.

Досить ефективним методом ослаблення етнополітичних конфліктів зарекомендував себе метод короткого переривання конфлікту шляхом оголошення припинення бойових дій або мораторію на них. В результаті цього швидко змінюється загальний емоційний фон конфлікту, знижується напруження пристрастей, слабшає загальна консолідованість груп в конфлікті.

Одним з найважливіших способів запобігання етнополітичних конфліктів є формування у членів поліетнічного суспільства правової свідомості, поваги принципів громадянського суспільства, що виключають обмеження громадянських прав, яке неминуче виникає під час конфліктів подібного роду. Прагнення індивідів до етнічної самоідентифікації, етнічної консолідації, з одного боку, здається їх природним правом і цілком прогресивним. Але конкретні дії, спрямовані на відтворення ідентичних дрібних етнічних утворень в ім'я культурної або релігійної автономії, ведуть до розриву сформованих зв'язків в даному співтоваристві.

Орієнтації на етнічну солідарність, яка виникає в періоди соціально-економічної та духовної кризи суспільства, необхідно протиставити ідею соціальної інтеграції на базі цінностей громадянського суспільства, а значить, слід активніше формувати громадянську самосвідомість у членів суспільства. Цінності громадянського суспільства повинні домінувати в свідомості людей над етнічним.

Слід зазначити, що при виникненні конфлікту, перш за все, необхідно його локалізувати, чітко визначити межі конфлікту, тобто не допустити введення в нього етнічного та релігійного чинників, які можуть послужити катализатором

для його ескалації. Крім того, необхідно уникати спрощення проблем, жорсткого протиставлення інтересів, цілей конфліктуючих сторін: як би не розвивала кожна з них свою аргументацію, в рівній мірі будуть розвиватися аргументи й іншої сторони. Тому важливо вийти за межі конфліктної ситуації, тобто розглянути її з точки зору загальних принципів, які об'єднують позиції обох сторін, наприклад, гуманізму, демократії, свободи індивіда, рівності і т.п. Дуже важливо виключити всякі бюрократичні зволікання у вирішенні проблем, що виникли. Бюрократизація, формалізація відносин між господарськими, політичними діячами та громадянами,

між керівниками і підлеглими може привести до трансформації звичайного трудового або навіть побутового конфлікту в етнічний чи релігійний. І, нарешті, важлива умова управління конфліктами - недопущення зволікання в ухваленні заходів; час у вирішенні конфлікту є одним з вирішальних чинників, бо зволікання у визнанні конфлікту і в управлінні ним призводить до ескалації дій і до поглиблення наслідків.

При цьому не виключено застосування державного насильства по відношенню до тих, хто порушує закони, ущемляє права і свободи інших членів суспільства. Воно правомірно як насильство над насильством, тобто як заперечення насильства, які найчастіше супроводжують етнополітичний конфлікт.

На порозі 21 століття міжнародне співтовариство намагається зробити все можливе, щоб гарантувати, що наша цивілізація, вступаючи в нове тисячоліття, покладе край будь-якій формі панування одного народу над іншим, причинам такого панування та всієї ідеї нерівності. Сучасний світ зараз стикається з дуже серйозною проблемою - протиріччям між народами у багатонаціональних державах. Інтеграційні процеси, що відбуваються у всьому світі, мають свої протилежності - прагнення людей зберегти або навіть збільшити свою ідентичність, просувати свої національні цінності, розвивати свою культуру тощо. На жаль, ці процеси часто призводять до міжнаціональних колізій. Нові очікування та сподівання, що стимулюють національну самосвідомість у всіх сферах, вимагають нових підходів до узгодження національних та етнічних інтересів.

Етнічний конфлікт видається постійною формою соціальної та політичної боротьби в сучасному світі. Жоден великий регіон не захищено від нього. У своєму більш гострому прояві це може обернутися вбивчим, руйнівним насильством. Починаючи з Другої світової війни, близько 40 етнічних та общинних груп стали жертвами, в деяких випадках включаючи геноцид.

Етнополітичні конфлікти несуть загрозу не лише всесвітньому миру та стабільності, але й самим країнам, які беруть участь у конфлікті. Конфлікти, як правило, відволікають увагу сторін, зусилля, матеріальні та людські ресурси від більш

важливих завдань. Вони створюють живильне середовище для збільшення кількості злочинів усередині країн, для розвитку екстремізму, та навіть тероризму, для порушення політичних, а також соціально-економічних прав людини тощо, тим самим підриваючи найважливіші основи життєздатності цих держав, а іноді призводить до повного зникнення самих держав.

Прикладом цього можуть бути останні події в колишніх комуністичних країнах Центральної та Східної Європи. Ситуація між чехами та словаками загострилася до такої міри, що держава, яка була батьківщиною як для чехів, так і словаків протягом більшої частини 20 століття, тепер формально розпущена, і виникли дві нові держави - Чехія та Словаччина. Розпад колишнього СРСР виявив низку серйозних етнічних проблем, які в деяких колишніх радянських республіках набули форми націоналістичного екстремізму, а за найгіршим сценарієм призвели до насильства та війни в Центральній Азії та на Кавказі.

Кожен конфлікт на пострадянському просторі відрізняється своєю винятковою важко вирішуваною і специфічною формою прояву. У структурі цих протистоянь знайшлося місце політичним, територіальним та соціально-культурним суперечностям, які отримали імпульс до розвитку із-за історичних та ситуативних обставин, що вплинули на подальший процес врегулювання.

В силу вище зазначеного, дослідження причин і витоків конфліктів на пострадянському просторі, виявлення і розмежування інтересів конфліктуючих сторін, є концептуальним підходом в дослідженні проблем врегулювання конфліктів, який в свою чергу зумовлює контекст регіональної безпеки на всьому пострадянському просторі, насамперед на Південному Кавказі і Закавказзі.

Протистояння на пострадянському просторі практично неможливо вирішити в силу об'єктивних причин, в числі яких диспаритетні відносини, отже, розглянуті методи повинні влаштовуватися на принципі паритету сторін. Важливо відзначити, що найбільш ефективними методами вирішення етнополітичних протиріч може служити модель трансформації конфлікту, що не припускає повного врегулювання і вичерпання конфлікту, але базується на виробленні заходів по реалізації потреб

населення і дотриманні прав. Однак, проблемою є те, що в основі конфліктів, лежить негативне сприйняття сторонами одне одного, що може бути наслідком колективної історичної пам'яті, відноситися до періоду змін політичних статусів тих чи інших територій на Південному Кавказі, і Закавказзі.

Основною проблемою ефективності методів врегулювання етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі виступає наявне недовіру між сторонами протиріччя, а також нездатність подолання зжили себе концепцій, політичними елітами конфлікуючих суб'єктів

Висновки

1. Етнополітичний конфлікт - явище з наукової точки зору неоднозначне і складне, що містить в собі безліч різних чинників і причин виникнення. У зв'язку з цим, на думку автора, змістовним і найбільш вичерпним є визначення, що включає в себе всі ті сфери суспільного життя, в яких стикаються інтереси, цілі і завдання різних етнічних груп, що визначають фокус міжгрупових і внутрішньогрупових відносин. Варто відзначити, що учасниками етнополітичних процесів і конфліктів виступають як державні утворення, так і етнічні групи, еліти, руху і політичні партії. Визначення етнополітичного конфлікту дає уявлення про природу конфлікту, однак для глибокого осмислення необхідно визначити специфіку.

По-перше, досліджувані конфлікти мають політичну і етнічну основу, звідки випливає, що вони етнополітичні. Основні форми прояву етнополітичних конфліктів можна поділити на:

- горизонтальні конфлікти, викликані суперечностями різних етнічних груп на певній території, наприклад, осетино-інгушський конфлікт;
- вертикальні конфлікти, викликані суперечностями між етнічною групою та державою, наприклад, чеченський конфлікт;
- міжнародні, викликані етнополітичними протиріччями, отримуючими геополітичний вимір.

По-друге, як зазначав В.А. Тишков, в деяких випадках етнічна змістовність конфлікту може носити уявний характер в політичній боротьбі. У випадках, коли політичні лідери та еліти під гаслами про дотримання інтересів етнічних груп переслідують особисті цілі, прикладом чого може послужити боротьба народів Півночі Росії за «національне самовизначення», яку в кінці ХХ ст. вели політичні суб'єкти з метою реалізації особистої вигоди. Однак бувають і протилежні ситуації, коли під приватними гаслами ховається гострий етнічний конфлікт.

По-третє, першоосновою етнополітичного конфлікту може бути статус етнічної групи: в силу цього виникають конфлікти, в яких будь-яка зміна політичного

статусу може бути причиною початку масового невдоволення, що сприймається як неприйнятне положення для соціальної групи - етносу.

По-четверте, етнополітичні конфлікти ґрунтуються не тільки на конфлікті незбіжних інтересів етнічних груп, але і на конфлікті ідентичностей. «Боротьба в етнополітичних конфліктах розгортається не просто навколо матеріальних або владних проблем, але заради захисту культури групи, її статусу і ідентичності».

По-п'яте, різні політичні конфлікти можуть придбати етнічну основу в процесі розвитку, як впливає з дослідження О.Г. Маклашовой і О.В. Осипової. Таким чином, конфлікти еліт різного рівня, державного або периферійного, можуть прийняти форму ресурсних конфліктів і згодом викликати етнічну мобілізацію.

По-шосте, етнополітичні конфлікти часто ірраціональні в своїх проявах, що викликано етнопсихологічними та соціокультурними особливостями, що виражаються в нетерпимості, ворожому ставленні, ненависті однієї етнічної групи до інших груп, що не дозволяє раціонально впливати на конфлікт.

І ще однією специфікою етнополітичних конфліктів можна назвати сукупність проблем, що включають в себе як територіальні претензії, так і міжконфесійні протиріччя і суперечки - наприклад, північноірландський конфлікт.

Щодо причин етнополітичного конфлікту:

1. У літературі розкриті питання причинності соціальних конфліктів, зокрема етнополітичних, в рамках «теорії конфлікту» (Р. Дарендорф, Л. Козер); соціально-психологічного підходу - теорія фрустрації-агресії (Д. Доллард, Н. Міллер, Л. Берковіц), теорія базових потреб (П. Сорокін), концепція колективної дії (Ч. Тіллі); нормативно-ціннісного підходу (Е. Дюркгейм і Т. Парсонс); соціологічного підходу - (Ж.-П. Пажес).
2. Оскільки, по-перше, кожен конфлікт має свою специфіку, по-друге, казуальні основи можуть змінюватися в ході ескалації конфлікту, особливо якщо вони затяжні; нарешті, оскільки причини можуть бути палітурки між собою, як і фактори, можна стверджувати наступне:

- зрозуміти причини конкретного етнополітичного конфлікту, виходячи з якоїсь однієї теорії, не можна;
- наведені нами «чинники» конфліктності в конкретному конфлікті і на певних етапах його розвитку можуть виступати як причиною, так і в якості фактора. Відзначимо при цьому і те, що часто конкретний конфлікт містить кілька причин і відчуває на собі вплив величезної кількості чинників.

2. В якості заключного етапу дослідження ми запропонуємо деякі можливі дії і реформи на рівні ЄС.

Однією з проблем, яка є основним джерелом розбіжностей етнічних регіонів з центральними органами держав в Європейському Союзі, залишається політика ЄС щодо офіційних мов. Згідно з діючими правилами, кожна держава може вибрати свою офіційну мову, використовуючи яку, воно буде працювати в наднаціональних інститутах ЄС (найчастіше це законодавчо закріплена офіційна мова держави). У цій сфері проявляється мала репрезентативність Європейського союзу, який орієнтується на держави. Громадяни малих держав, таких як Мальта, де проживає близько 400 000 чоловік, можуть вести діалог з європейськими органами на своїй рідній мові, в той же час, каталонці з населенням понад 7 мільйонів чоловік повинні використовувати іспанська чи іншу мову, а не свою рідну - каталонську. В результаті в наднаціональних інститутах ЄС не відбивається лінгвістичне розмаїття і історичну спадщину багатьох європейців. Європейський парламент у 2006 році прийняв рамкову стратегію «Мовного розмаїття», підготовленої членом ЕСА, парламентарієм Джоаном Бернатом. Хоча стратегія була прийнята, багато основних положень щодо мов меншин були змінені або повністю видалені. Можлива причина цього полягає в тому, що в проекті стратегії пропонувалося виділення великого обсягу коштів і створення програм для перекладу і вивчення всіх європейських мов. Очевидно, що це дороге і нездійсненне завдання, так як сьогодні налічується понад шістдесят неофіційних регіональних мов і діалектів. Однак, виступаючи за збільшення фінансування та розширення програм більш широкого використання

неофіційних мов, Джоан Бернат зміг звернути увагу на недостатнє мовне представництво етнічних регіонів в ЄС.

Відзначимо, що центральні органи Іспанії докладають певних зусиль для використання регіональних мов у європейських установах, оплачуючи за запитом автономій переклад виступів на каталонську, баскську і галісійську мови. Однак Іспанія є прикладом найбільш прогресивної країни в питаннях мов національних меншин, іншим регіонам часто не вистачає можливостей використовувати свою рідну мову в установах ЄС, відповідно, існує необхідність реформування цієї системи. Відповідно до внутрішнього регламенту ЕП (Правила процедури Європейського парламенту) всі члени мають право стежити за дебатами і висловлювати свою думку на своїх рідних мовах. З огляду на те, що забезпечення перекладу всіма мовами ЄС (офіційні або неофіційні) важко виконати з точки зору матеріально-технічного забезпечення, витрат і зручності, ми вважаємо, що можливість використання неофіційної мови повинні отримати носії широко поширених регіональних мов. Наприклад, можна вивчити число депутатів Європарламенту, що розглядають певну регіональну мову в якості рідної, а також загальну кількість громадян Європейського союзу, які розмовляють цією мовою. Якщо дані про вживання мови виявляться порівнянними з одним з десяти найбільш часто використовуваних офіційних мов ЄС, тоді члени Європейського парламенту можуть офіційно подати запит в наднаціональний орган про можливість виступати на рідній мові і про забезпечення перекладу на офіційні мови держав-членів. На наш погляд, це дозволить розширити права етнічних меншин на європейському рівні, знизить конфліктний потенціал і підтвердить намір ЄС підтримувати мовне і культурне розмаїття.

Також для інституційного забезпечення представництва регіонів, зокрема етнічних, необхідно продовжувати процес з розширення повноважень Комітету регіонів. Представницькі функції КР відносяться більше до населення країн і націй Європи, оскільки представники з різних регіонів призначаються виходячи з чисельності населення кожної держави, і їх загальна кількість не залежить від особливостей

окремих регіонів. Незважаючи на зміцнення становища Комітету регіонів, його влада залишається в значній мірі символічною, даний орган відіграє в більшій мірі консультативну роль. Депутати Європейського Вільного Альянсу пропонують реформу Європейського парламенту. Вона передбачає створення двопалатного законодавчого органу, в якому в одній палаті будуть представлені депутати від громадян ЄС, а в іншій - представники від держав, регіонів, національних меншин та етнічних груп. З огляду на наявний досвід роботи Комітету регіонів, було б розумно в ході реформи «вбудувати» його в оновлений парламент в якості однієї з палат або надати статус повноцінного європейського інституту, нарівні з Парламентом, Комісією, Радою та Європейським судом, тим самим надавши реальні повноваження у вирішенні питань регіонального значення.

У свою чергу, ці зміни збільшили б автономність і розширили представництво етнічних регіонів і національних меншин в системі європейських інститутів.

Третім можливим кроком до збільшення представництва етнічних регіонів і меншин є окреме включення їх прав в Хартію Європейського Союзу про основні права. Це надало б можливість етнічним групам і регіонам в Європі звертатися до Європейського суду, який в даний час розглядає спірні питання між державами-членами ЄС, інститутами, підприємствами і приватними особами, але не регіональними або субнаціональними урядами. Більш активне використання Європейського Суду з прав людини забезпечило б більш надійний захист прав цілих етнічних груп і меншин, а також окремих їх представників.

Підводячи підсумок, можна відзначити, що сучасний Європейський союз є унікальною організацією, яка, з одного боку, зміцнює власні повноваження на наднаціональному рівні, а з іншого боку, надає можливість здійснювати певною мірою автономне управління субнаціональним урядам і регіонах. Це рух у традиційній структурі влади від центрального держави до субнаціональних і до наднаціональному рівню управління надає нові можливості для етнічних регіонів в Європі, що прагнуть до незалежності. Вони отримують більш широке представництво, діючи на європейському рівні, а також велику автономію,

самостійно діючи за межами національної держави, отримуючи фінансування і повноваження щодо прийняття рішень від європейських інститутів.

Звичайно, передача повноважень регіонам в ЄС не є звичним процесом, в кожному окремому випадку є своя специфіка і різні фактори, але можна з упевненістю сказати, що ці процеси відбуваються паралельно розширенню і поглибленню європейської інтеграції. Остання, з застереженням про різну швидкість та інтенсивності в різні періоди, є постійною і, швидше за все, буде тривати розвиватися в найближчому майбутньому, а значить, будуть розширюватися і компетенції регіонів.

Вже зараз ясно, що Європейський Союз за останні двадцять років став грати більш активну роль у визначенні долі етнічних регіонів як всередині, так і за межами кордонів його держав-членів. Цей процес призводить до необхідності більш широкого представництва регіонів у європейських інституціях. Незважаючи на те, що багато хто з сучасних змін в Європі не передбачалися, коли інтеграція вперше починалася, вони виявилися корисними не тільки для етнічних груп і меншин, а й для Європи в цілому, оскільки ці зміни призводять до формування більш представницького суспільства – “Європи регіонів” або навіть “Європи народів”.

3. Дієвим способом державного устрою, використовуваним в сучасних умовах і сприяючим врегулюванню етнополітичних сепаратистських конфліктів, є автономізація. Даний спосіб порівняно успішно використовується в країні Басків, Каталонії і Галісії в складі Іспанії, в Південному Тіролі в складі Італії, в Шотландії та Уельсі в складі Сполученого Королівства, в Криму в складі України, в Гагаузії в складі Молдови, на Аландських островах в складі Фінляндії. Ефективність даного способу пов'язана з тим, що широка самостійність в рамках єдиної держави, гарантується конституційним та іншим законодавством, а при необхідності міжнародним авторитетом, дозволяє одночасно відповідати інтересам особистості, нації та держави, не порушуючи при цьому територіальної цілісності держави і не перешкоджаючи прогресивним інтеграційним процесам.

Ефективним способом для задоволення вимог етнічних меншин в їх прагненні самостійно управляти територією, на якій вони живуть, є в ряді країн федеративна модель. Даний спосіб з успіхом застосовується в Індії, Канаді та Швейцарії.

Федералізація є не найпростішим моделлю територіального пристрою для етнополітичних конфліктів в зв'язку з необхідністю зміни державного устрою, введення нових законів. Однак за допомогою введення федеративного устрою в ряді країн вдається знизити напруга, викликане етнічними причинами і уникнути збройного зіткнення.

Поділ держави може дозволити етнополітичний сепаратистський конфлікт, знизивши рівень етнічної різноманітності в обох частинах розділяється держави. Однак сецесія часто призводить до появи нових проблем між розділами частинами держави, які можуть проявитися як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Розділ держави як політичний спосіб врегулювання конфлікту реалізований в африканському Судані під час розподілу країни на два держави: Судан і Південний Судан. Незважаючи на безліч залишилися невирішеними проблем, модель розділу держави у випадку з Суданом представляється оптимальною.

Список використаних джерел

1. Алкаев А. Р. Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент. – М., 2005. – 264 с.
2. Аршба, О.И. Этнополитический конфликт: сущность и технология управления [Текст]: дис. ... канд. полит. наук / О.И. Аршба, РАГС. – М., 1996.
3. Бауэр О. Национальный вопрос и социал–демократии. – М., 1990. с. - 82- 94
4. Болотникова О. Р. Проблемы урегулирования этнополитических сепаратистских конфликтов в XXI веке : Автореф. дис... канд. полит. наук: 23.00.04 / О. Р. Болотникова ; Нац. иссл. ун-т «Высшая Школа Экономики». – М., 2012. – 31 с.; 2.
5. Воротнюк М.О. Особливості міжнародних конфліктів пост-біполярного періоду / М. О. Воротнюк // Стратегічна панорама. – 2009. – № 4. – С. 41–44., – с. 15 - 32
6. Вязова Р.В. Концепції етнічного конфлікту: сутність та типологія //Гуманітарний вісник ЗДІА випуск 38. – 2009. – с. 65 - 82
7. Гальчинський А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти : [наук. вид.] / А. С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2006. – с.112 - 130
8. Глухова А. В. Политические конфликты: основания, типология, динамика (теоретико-методологический анализ). М., 2000. – с. 20 - 43
9. Гуменюк Б.І., Полторацький О.С. НАТО і проблеми національної безпеки України // Наук. вісн. Дип. акад. України при МЗС України. – К., 2002. – Вип. 7: Зовнішня політика та дипломатія: теорія, історія, практика. . – с. 82– 98
10. Данилюк А. Нація і держава: єдність чи антагонізм? [Електронний ресурс] / А. Данилюк // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр духовної культури. – 2007. – № 60. – Режим доступу до журн. : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_60/Multiversum_60.htm
11. Дробижева Л.М. Этнические конфликты // Социальные конфликты в меняющемся российском обществе (детерминация, развитие, разрешение) // Полис. – 1994. – № 2. – с. 246 - 268

12. Еремина Н.В. Проблема статуса Шотландии в 90-е годы XX века. – СПб., 2005. – 191 с.
13. Етнічність : [глосарій] / Володимир Євтух ; [Нац. пед.ун-т ім. М.П. Драгоманова ; Ін-т етнічних. регіональн. та діаспорознавчих студій]. – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 170 с. – (Сер. «До 175 річчя Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова»), с. 57
14. Євтух В. Якою має бути етнополітика Української держави? / В.Євтух // Віче. – 1992. – № 8. – с. 5 - 31
15. Жижек С. Война в Ираке: в чем заключается подлинная опасность? / С. Жижек // Логос. – 2003. – № 1. – с. 34 - 50
16. Заграва Е. Глобалізація і нації / Е. Заграва. – К. : Фенікс, 2002. – 331 с.
17. Зварич І. Вплив регіоналізму на політизацію етнічності [Електронний ресурс] / І. Зварич // Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї / гол. ред.: М. І. Михальченко – 2000. – с. 23 - 34
18. Згуровський М. Світові конфлікти – загроза глобальній безпеці XXI сторіччя // Україна-НАТО. – 2007. - №3. – с. 56 - 71
19. Здіорук С. І. Національно-політичні рухи та їхній вплив на державне управління [Електронний ресурс] / С. І. Здіорук, В. Г. Кремень, М. Д. Міщенко. – К. : НІСД, 1998. – 81 с. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/book/Zdioruk/index.htm>.
20. Здравомыслов А. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве / А. Здравомыслов. - М.: Аспект-пресс, 1997. – 607 с.
21. Кіссе А. Політико-правові засади управління етнічним конфліктом: Автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.05 / А. Кіссе ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2006. – 32 с.;
22. Кленов, И.И. Этнополитический конфликт: генезис, сущность, пути урегулирования [Текст]: дис. ... канд. полит. наук / И.И. Кленов, РАГС. – М., 1996.
23. Кон И. Философские проблемы теории и практики национальных отношений / И. Кон // Вопросы философии. – 1988. – № 9. – с. 75 - 89

- 24.Кривицька О. Конфліктність пострадянської етнічної ідентифікації / О. Кривицька// Політичний менеджмент. – 2003. - № 3. – С. 43 – 55.
- 25.Курас І. Ф. Етнополітологія. Перші кроки становлення / І. Курас. – К. : Генеза, 2004. – 736 с., с. 95 Курас І. Ф. Етнополітологія. Перші кроки становлення / І. Курас. – К. : Генеза, 2004. – с. 123 - 145
- 26.Панібудьласка В. Етнополітичний сепаратизм – поняття, зміст, форми і природа / Володимир Панібудьласка // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2009. –Вип. 44 : Курасівські читання-2009. – С. 306-313;
- 27.Перепелиця Г. Конфлікти в посткомуністичній Європі: Монографія. / Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: 2003. – с. 134 - 158
- 28.Перепелиця Г.М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи /Г.М. Перепелиця. – К.: Стилос - ПЦ «Фоліант», 2003. – 256 с.
- 29.Пироженко В. Національна консолідація в умовах обмеження державного суверенітету [Електронний ресурс] / В. Пироженко // Політичний менеджмент. – 2006. – № 6. – Режим доступу до журн. :<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php>
- 30.Політологія: хрестоматія / Сост. проф. М.А. Василик, доц. М.С. Вершинин. - М.: Гардарики, 2000. - 843 с.
- 31.Політологія: Підручн. для вищ. навч. закладів / За заг. ред. канд. філос. наук Ю. І. Кулагіна, д-ра іст. наук, проф. В. І. Полуріза. – К.: Альтерпрес, 2002. – 612 с.
- 32.Полторацький О.С. Міжнародна безпека: сутність, еволюція, сучасні проблеми // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. – К., 2003. – с. 258 - 274
- 33.Постовий В. Г. Про концепцію національної ідеї та механізми її впровадження. / В. Г. Постовой // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1. – с. 312 - 331
- 34.Примуш М.В Етнополітична мобілізація як фактор зародження та розвитку етнополітичних конфліктів / [Електронний ресурс]

//http://www.socialscience.com.ua/jornal_content/88/ba227783a050755b57e71cac706d206

35. Радецький В. Г. Класифікація сучасних воєнних конфліктів і види миротворчої діяльності / В. Г. Радецький // Вісник Київського міжнародного університету. – 2009. – Вип.9. – 53 с.
36. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт / Пер. з англ. П.Тарашука. – К.: Основи, 1994. – 224 с.
37. Суворов, В.А. Политическое регулирование международных конфликтов: современный опыт, проблемы, тенденции [Текст]: дис. ... канд. полит. наук, РАГС. – М., 1997.
38. Шлее, Г. Управление конфликтами: теория и практика [Текст] / Г. Шлее.– М., 2004.
39. Bauman Z. Modernity and Ambivalence / Z. Bauman. – Ithaca : Cornell University Press, 1991. – 320, p. 125 - 137
40. Burton, J. Conflict Resolution and Prevention. – L.: Macmillan, 1990., p. 65
41. Cornell S. E. Autonomy as a Source of Conflict: Caucasian Conflicts in Theoretical Perspective / S. E. Cornell // World Politics.– 2002. – № 54 (2). – P. 245-276;
42. Gurr T. Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts / T. Gurr. – Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1993;
43. Hale H. E. Divided We Stand: Institutional Sources of Ethnofederal State Survival and Collapse / H. E. Hale // World Politics. –2004.–№ 56. – P. 165-193;
44. Mararo, Bucyalimwe (1997) Land, Power, and Ethnic Conflict in Masisi (Congo-Kinshasa), 1940s-1994 / The International Journal of African Historical Studies, Boston University African Studies Center. — 74-85 p.
45. McGarry J. Territorial Approaches to Ethnic Conflict Settlement / J. McGarry, B. O’Leary // The Routledge Handbook of Ethnic Conflict, K. Cordell, S. Wolff (eds). – London: Routledge, 2011. – P. 249-265;
46. Roeder P. G. Where Nation-States Come From: Institutional Change in the Age of Nationalism / P.G. Roeder. – Princeton: Princeton University Press, 2007;

47. Rothchild D. Security in Deeply Divided Societies: The Role of Territorial Autonomy / D. Rothchild, C. Hartzell // Identity and Territorial Autonomy in Plural Societies, W. Safran and R. Máiz (eds). – London: Frank Cass, 2000. – P. 254-271;
48. Saideman S. M. Democratization, Political Institutions, and Ethnic Conflict: A Pooled Time-Series Analysis, 1985–1998 / S. M. Saideman, D. J. Lanoue, M. Campenni S. Stanton // Comparative Political Studies. – 2002. – № 35(1). – P. 103-129;
49. Schneckener U. Models of Ethnic Conflict Regulation: The Politics of Recognition / U. Schneckener // Managing and Settling Ethnic Conflicts, U. Schneckener and S. Wolff (eds). – London: Hurst, 2004. – P. 18-39;
50. Wolff S. Approaches to Conflict Resolution in Divided Societies / S. Wolff // Ethnopolitics papers, Exeter centre for ethno-political studies. – Exeter: Univ. Of Exeter, 2010. – № 5. – 38 p.

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Куликов А. К.

Анотація

В даній роботі розкрито основні концепції та закономірності утворення і розвитку етнополітичних конфліктів в сучасному суспільстві. Узагальнено визначення таких термінів як “етнос”, “етнічні меншини”, “етнополітичні конфлікти”. Проаналізовано конкретні приклади конфліктів, що виникли за період XX-XXI століття та мали за собою найбільший вплив на світову історію.

Ключові слова: етнос, етнічна меншина, конфлікт, етнополітичний конфлікт, врегулювання.

PECULIARITIES OF ETHNOPOLITICAL CONFLICTS

AND WAYS OF THEIR RESOLUTION

Kulykov A. K.

Annotation

This article reveals the basic concepts and patterns of formation and development of ethno-political conflicts in modern society. The definition of such terms as "ethnicity", "ethnic minorities", "ethnopolitical conflicts" is generalized. Specific examples of conflicts that arose during the XX-XXI century and had the greatest impact on world history are analyzed.

Key words: ethnicity, ethnic minorities, conflict, ethnopolitical conflict, settlement of a conflict.